

ترانزیت مواد مخدر در مرز های شرقی ایران و تأثیر آن بر امنیت جهانی و منطقه ای

لیلا بیات^۱

^۱ کارشناسی ارشد رشته روابط بین الملل، دانشگاه علوم و تحقیقات

نویسنده مسئول:

لیلا بیات

مجله علمی پژوهش در علوم انسانی و مطالعات اجتماعی (سال ششم)
شماره ۲۲ / زمستان ۱۳۹۹ / ص ۲۱۲-۱۹۵

چکیده

مواد مخدر از نظر آسیب شناسی تهدیدی استراتژیک در سطح ملی و بین الملل و چندیوجهی است که به مقتضیات زمان یکی از چهره های آن برجسته تر از سایر چهره هاست ایران و بطور خاص مرزهای شرقی کشور به سبب موقعیت جغرافیایی و قرار گرفتن در مجاورت یکی از بزرگترین کانونهای تولید و قاچاق مواد مخدر (هلال طلایی) نسبت به آسیب های آن در خطر بیشتری قرار دارد. با توجه به اینکه مرزهای شرقی کشور در مجاورت کانونهای تولید مواد مخدر قرار گرفته است در صورت کنترل این مرزها ج.ا.ایران به طرز بسزایی زنجیره قاچاق مواد مخدر را در سطح جهانی قطع نموده است و موجب اثبات تاثیرگذاری مثبت کشور ما در مبارزه با این پدیده گشته است. در این صورت قاچاق به کشورهای دیگر از جمله کشورهای اروپایی منتقل نخواهد شد و این امر به نوبه خود باعث ارتقای امنیت و نقش استراتژیک ج.ا.ایران در سطح جهان شده است. از سوی دیگر منجر به تقویت امنیت داخلی کشور و آسیب های ناشی از پدیده مصون خواهد ماند بطوری که تضمین کننده امنیت اجتماعی و اقتصادی خواهد شد. این تحقیق با روشی توصیفی - تحلیلی به بررسی مبارزه با ترانزیت مواد مخدر از مرزهای شرقی و چگونگی افزایش اهمیت استراتژیک جمهوری اسلامی ایران در مبارزه با قاچاق جهانی مواد مخدر پرداخته است. نتایج تحقیق حاکی از آن است که موقعیت ژئوپلیتیک جنوب شرق و شرق ایران و بخصوص خراسان بزرگ با همجواری کشورهای پاکستان و افغانستان و ترکمنستان و قرار گرفتن در مسیر دسترسی به آبهای آزاد جهان جایگاه ویژه ای را برای گسترش مبادلات منطقه ای و بین المللی ایران فراهم نموده است و از طرفی دولت ایران با اجرای اقدامات بازدارنده و اصلاحات ساختاری و زیربنایی در مناطق مرزی شرق و حاشیه شرق کشور تاثیر بسزایی در تأمین امنیت جهانی و به ویژه اتحادیه اروپا داشته است. پلیس ایران نیز با همکاری های بین المللی در زمینه مبارزه با مواد مخدر در قالب طرح های ابتکار سه جانبه، دفاتر رابط مرزی و کنترل ترانزیت و حمل و نقل مواد مخدر با سایر کشورها با این مهم در برقراری امنیت جهانی هم پوشانی و هم افزایی داشته است.

واژگان کلیدی: مرز های شرقی، موقعیت استراتژیک، امنیت ملی، امنیت بین المللی، امنیت جهانی، ترانزیت مواد مخدر

مقدمه

امنیت از اساسی‌ترین نیازهای بشر است و قدمتی به اندازه عمر بشر دارد و دولتها برای تأمین این نیاز اساسی، همواره امنیت ملی را اولویت اول سیاستهای داخلی و خارجی خود قرار داده و برای کسب، حفظ و گسترش آن تلاش مینمایند. امنیت ملی گسترهای بسیار وسیع داشته و از بسیاری از تهدیدات داخلی و فراملی تأثیر میپذیرد امنیت، رکن تداوم زندگی اجتماعی است و یکی از مهمترین ابعاد آن امنیت اجتماعی میباشد. امنیت اجتماعی در هر کشور یا منطقه جغرافیایی متأثر از عوامل مختلفی است که در این میان، قاچاق مواد مخدر یکی از عواملی است که تأثیر بسیار زیادی بر کیفیت امنیت اجتماعی در جامعه دارد امنیت، محور زندگی اجتماعی و شرط تداوم آن است. هر کشوری با توجه به شرایط و ویژگیهای جمعیتی و جغرافیایی و به طور کلی با توجه به منابعی از قدرت که در اختیار دارد، با تهدیدات و فرصتهای امنیتی متفاوتی روبرو است. همسایگی با بزرگترین تولیدکنندگان مواد مخدر جهان، قرار گرفتن در مسیر ترانزیت ارزان این مواد و نیز مواضع اعتقادی و ارزشی خاص، سبب گردیده تا امنیت ملی جمهوری اسلامی ایران از مسأله قاچاق مواد مخدر تأثیرپذیر باشد. منطقه جغرافیایی به نام هلال طلایی از لبنان تا کشور پاکستان و افغانستان یکی از کانونهای اصلی جهان است که در آن کشت و مصرف و قاچاق مواد مخدر صورت می‌گرفت اما پس از جنگ دوم جهانی، بیشتر کشورهای این منطقه با توجه به تعهد خود در کنوانسیونهای مواد مخدر از کشت و تولید آن دست کشیدند. در این میان تنها کشور افغانستان است که به تولید و صدور آن به کشورهای دیگر اقدام می‌کند. گرچه دولت حاکم در افغانستان مخالف تولید و قاچاق مواد مخدر می‌باشد. به نظر می‌رسد، شرایط ضعف بنیان اقتصادی، نظام حکومتی، ساختار ناهماهنگ قومی و قبیله‌ای و دست داشتن سیستمهای مافیایی و سوداگران مرگ و کشورهای که به نحوی از قاچاق مواد مخدر بهره‌برداری سیاسی می‌کنند. در تولید و قاچاق مواد مخدر در افغانستان موثرند. بنابراین پدیده مواد مخدر یک مسئله جهانی است و برای مقابله با آن همکاری‌هایی منطقه‌ای و بین‌المللی ضروری است. وجود مرزهای طولانی ایران و افغانستان پیوسته کشور ما ایران را در رابطه با پدیده قاچاق مواد مخدر بیش از دیگر کشورها مورد تهدید قرار می‌دهد. این مسئله نه تنها موجب شهادت بهترین فرزندان عزیز کشورمان میشود، بلکه سبب اعتیاد میلیون‌ها جوان کشور که می‌بایست در فعالیت عمرانی و علمی کشور باشند به چنگال اهریمن مواد مخدر افتاده و نیروهای شان به تحلیل می‌رود از طرفی در جهت کنترل مواد مخدر سالیانه میلیاردها دلار صرف هزینه‌های مبارزه با مواد مخدر می‌شود و هزینه‌هایی که جهت بازپروری معتادان و تهیه دارو و درمان در بیمارستان‌ها می‌شود، پریشانی خانواده‌های معتادان، خانواده شهیدان و یا زندانیان که در رابطه با مواد مخدر دچار مشکل شده‌اند، همه و همه ناشی از تولید، مصرف و قاچاق مواد مخدر است. در راستای جلوگیری و کاهش قاچاق مواد مخدر از افغانستان به ایران ضرورت همکاری مشترک مرزی با ایجاد یک منطقه ویژه اقتصاد آزاد با همکاری سازمان ملل و دیگر کشورهای ذینفع پیشنهاد می‌گردد، که در صورت تحقق آن وضعیت اقتصادی، اجتماعی منطقه تحول پیدا خواهد کرد و مسئله قاچاق مواد مخدر محدود می‌گردد. با توجه به چند بعدی بودن موضوع مواد مخدر و معضلات خاص منطقه‌ای و مرزی و تاریخچه بسیار قدیمی سوء مصرف مواد مخدر، این پژوهش به صورت بررسی اسنادی، تاریخی، آماری، پرسشنامه‌ای، بهره‌گیری از نقشه‌های جغرافیایی و تحلیلی انجام گرفته است.

۱- مفهوم شناسی مرز

مرزهای هر کشور، بر استقلال و تمامیت ارضی، حاکمیت ملی و امنیت داخلی، اوضاع اقتصادی، فرهنگ و ایدئولوژی، دیپلماسی، و نیروی نظامی آن کشور، اثر مستقیم و گسترده داشته، و اهمیت ویژه‌ای مرزها را آشکار می‌سازد. نقش مرزها، متناسب با زمان تغییر می‌کند. بدین لحاظ، توجه به وضعیت مرزها، همواره از اهمیت و اولویت خاصی برخوردار بوده، و دولت‌ها برای کنترل مرزهای خود، ناچار به سرمایه‌گذاری می‌باشند.

مرزهای بین‌المللی، عامل تشخیص و جدایی یک واحد متشکل سیاسی- فضایی می‌باشند که، مستقل از دیگر واحدهای مجاور خود هستند. کارکرد اصلی مرزها، در تعاملات بین کشورهای پیرامون آن آشکار می‌شود، و در بستر زمان تحول پیدا می‌کند. به طور کلی، کارکردهای اصلی مرزها را می‌توان به شکل اقتصادی، نظامی- دفاعی، تفکیک قلمرو حاکمیت دو کشور، محل تعامل سیستم دولت، جداسازی جوامع پیرامونی (که هویت اکولوژیک و یک پارچه دارند، کنترل تعاملات اجتماعی، و مهاجرت‌ها، مشاهده نمود. (مجتهد زاده، ۱۳۸۹: ۶۴).

باید گفت که خطوط مرزی، بر رفتار انسان‌ها و دولت‌های پیرامون خود تأثیر می‌گذارند. به عبارتی، وضعیت مرز، نوع رفتار انسان‌ها و دولت‌ها را نسبت به خود، تعیین می‌کنند. دولت‌ها و انسان‌ها نیز در مقابل، بر رفتار و کارکرد مرز تأثیر می‌گذارند، و وضعیت آن را به لحاظ ساختاری و کارکردی متحول می‌کنند. همچنین دولت‌های دو طرف مرز نیز تحت تأثیر آن، نسبت به یکدیگر رفتار خاصی از خود بروز می‌دهند، و نوع رفتار آن‌ها متقابلاً بر وضعیت و کارکرد مرز تأثیر می‌گذارد. (عطارد، ۱۳۹۱: ۵۱).

۲- ابعاد تهدید و ناامنی در مرزهای شرقی ایران

با توجه به آن چه که تاکنون ارائه گردید، جغرافیای امنیتی مرزهای شرقی ایران، به شدت، متأثر از دو کشور همسایه ی افغانستان و پاکستان است. هر یک از این کشورها، دارای مسائل و مشکلات خاصی هستند، که بر امنیت مرزهای شرقی ایران در ابعاد ملی و منطقه ای، تأثیر می گذارد. آن چه که به عنوان تهدید و ناامنی در این منطقه قابل ذکر است، در عین حال، می تواند فرصتی در ارتباط با امنیت، برای کشورهای ایران، افغانستان، و پاکستان باشد. ابعاد تهدید و ناامنی در طول مرزهای شرقی ایران را می توان بدین گونه بر شمرد.

۱-۲ مواد مخدر

ایران به دلیل موقعیت جغرافیایی خاص، و قرار گرفتن در مسیر مبدأ و مقصد مواد مخدر، قربانی آن محسوب می شود. همجواری با هلال طلایی (افغانستان و پاکستان) که بیش از ۸۰ درصد مواد افیونی جهان را تولید و تأمین می کنند، و دارا بودن کوتاه ترین فاصله بین کشورهای فوق با ترکیه و اروپا، باعث هجوم گسترده ی باند های مافیایی به ایران، و در نتیجه آسیب پذیری کشور در جهات مختلف امنیتی گردیده است. بدین ترتیب، ایران، اولین سپر در مسیر قاچاق مواد مخدر به اروپا و آمریکا می باشد. (با توجه به این نکته، که هیچ گونه برنامه ی جدی از سوی افغانستان و پاکستان، جهت مقابله با این معضل وجود ندارد، به نظر می رسد که ایران برای صیانت از مرزها و امنیت ملی و منطقه ای خود، باید در فکر جلب همکاری های بین المللی باشد.

تعریف مواد مخدر از دیدگاه بهداشت جهانی به چهار دسته زیر تقسیم می شود :

مواد مخدر : مواد مخدر و انواع آن از مواد اعتیاد آور است که مصرف آن تسکین درد ، اختلال در حرکات ارادی را به دنبال دارد . و این مواد شامل : تریاک ، مرفین ، هروئین ، متادون ، ... می باشد .

الکل : الکل و مشروبات الکلی مانند شراب و ویسکی و ...

دخانیات : انواع دخانیات (نیکوتین ها) از جمله سیگار ، توتون و تنباکو (مرتضوی قهی ، ۱۳۸۲: ۲۹۰)

۲-۲ تروریسم

ایران و دو همسایه ی شرقی آن، افغانستان و پاکستان، به نوعی از این پدیده ی شوم در عذابند. گستردگی فقر عمومی، عدم وجود عدالت سیاسی و قضایی، پای بند نبودن به مسائل حسن همجواری، دخالت قدرت های فرامنطقه ای، و...، زمینه ی لازم را برای گسترش پدیده ی مزبور، فراهم نموده است. دلایل بر شمرده شده، اگرچه می تواند برای رشد و توسعه ی تروریسم در این منطقه موجه و کافی باشد، ولی واقعیت آن است که ریشه یابی دقیق آن، شاید جوییده را به نتایج دیگری رهنمون شود که مستلزم صرف وقت زیادی است. قرار گیری سه کشور مذکور در منطقه ی جنوب غربی آسیا، خود به خود، بر شدت این امر دامن می زند، زیرا هیچ منطقه ای در جهان، به اندازه ی این منطقه، با پدیده ی تروریسم دست به گریبان نمی باشد.

۳-۲ مهاجرت، و پناهندگان و آوارگان

ایران و افغانستان، هم دارای علایق تاریخی و فرهنگی مشترک، و هم دارای پیوستگی های جغرافیایی می باشند. همان گونه که پیشتر توضیح داده شد، کودتای مارکسیتی و به دنبال آن حضور نیروهای شوروی سابق در افغانستان، موجب آوارگی و پناهنده شدن خیل عظیمی از مردم این کشور به سمت ایران شد. دولت اسلامی نوپای وقت ایران نیز، هم به دلایل انسانی، و هم علل ایدئولوژیک و سیاسی، بدون توجه به نتایج و عواقب امر، به استقبال از آن ها شتافت. خروج روس ها و به قدرت رسیدن طالبان، و متعاقب آن، حمله ی ایالات متحده و ناتو، موجب تداوم این مسأله شد. به دقت مشخص نگردید که، ایران، پذیرای چه تعداد از مهاجرین افغانی شد. برآورد های احتمالی، جمعیتی بالغ بر ۲ تا ۳ میلیون نفر را عنوان نموده، و، لیکن برای رسیدن به آمار دقیق، می بایست ۲۰ درصد به ارقام مذکور افزود. در حال حاضر، حضور آوارگان، در زمینه های مختلف امنیتی، اجتماعی، سیاسی، و اقتصادی، دارای آثار منفی، در ابعاد ملی و منطقه ای است، و منجر به ایجاد مسائل جدیدی نظیر تغییر چشم انداز نوار مرزی و شکل گیری اجتماعات غیر بومی در خاک ایران، ۳، تخریب مراتع و محیط زیست مناطق آسیب پذیر مرزی، تغییر نسبت های جمعیتی از طریق ازدواج با اتباع ایرانی، گسترش امراض مسری انسانی و دامی، قاچاق کالا و پول ایرانی به داخل افغانستان، قاچاق مواد مخدر و اسلحه به داخل ایران، جاسوسی برای رژیم کابل، اشتغال در مشاغل پست و کارگری در ایران، ۴، و تشکیل گتوهای قومی از طریق خرید و استملاک زمین در نواحی مرزی، ۵، گشته است .

۴-۲ توسعه ی ناامنی به داخل ایران

توسعه ی ناامنی، از طریق ارتکاب اعمالی چون بمب گذاری، گروگان گیری، و زورگیری صورت می پذیرد. این ناامنی ها که ماهیت و ریشه ی سیاسی و اجتماعی دارد، به ویژه در زمان تسلط طالبان بر بخش اعظم افغانستان، باعث نگرانی شدیدی شده بود. از سوی دیگر، در مرز بین بلوچستان ایران و پاکستان نیز، تحرکات سیاسی گروه هایی چون جندالله و جیش العدل، که با گروگان گیری مرزبان های ایرانی و یا مردم بی دفاع دیگر همراه بوده، و اخیراً هم به گروگان گرفتن پنج مرزبان ایرانی توسط گروه جیش العدل منجر گردیده

است، نمونه‌ی بارزی از این گونه رفتارهای مرزی می‌باشد. بین سال‌های ۱۳۷۶-۱۳۷۹، در مجموع ۱۲۴۳ نفر از مردم مناطق روستایی و شهری استان‌های شرقی ایران، به وسیله‌ی افغان‌ها به گروگان گرفته شده بودند، که یک اقدام ملی را به دنبال داشت. (عطارزاده، ۱۳۹۱: ۵۵)

۵-۲ تحولات مذهبی

از جمله عوامل مؤثر در تأمین و یا عدم تأمین امنیت مرزها، وابستگی قومی و مذهبی مرزنشینان دو طرف مرز است. اگر اعتقادات مذهبی مرزنشینان در دو سمت مرز یک سان باشد، علائق قوی تری در رفت و آمدهای بین دو طرف و عبور غیر قانونی از مرز را، به وجود خواهد آورد، خاصه اگر مرزنشینان از فرهنگ پایینی برخوردار بوده، و الگوی افتخار رایج در بین آن‌ها، الگوی ناهنجار و خلاف قانون و عرف جامعه‌ی عمومی آن کشور باشد.

با توجه به این نکته که اکثریت مردم ساکن در دو طرف مرزهای شرقی ایران، به غیر از سیستان، از اهل تسنن و پیرو مذهب حنفی هستند، وجود حوزه‌های علمیه‌ی سنی که به نوعی با نظام مذهبی حاکم بر ایران واگرایی دارند، در انحراف افکار و اندیشه‌های مذهبی و مخالف در میان بخشی از آنها، تأثیر زیادی خواهد داشت.

۳- مراکز تولید و قاچاق مواد مخدر در منطقه شرقی ایران و مکتب امنیتی کپنهاگ

مکتب امنیتی کپنهاگ، از جمله رویکردهای نوین امنیتی است که از طریق آن و با تکیه بر مسائلی همچون امنیت موسع و کنش زبانی، میتوان به مطالعه وضعیت امنیتی جامعه افغانستان پرداخت. فرضیه پژوهش بر این است که عوامل فرهنگی و قومی افغانستان و نیز کشورهای همسایه آن در طول بحران امنیتی نقش منفی داشته‌اند. به علت همپوشانی مرزهای اجتماعی افغانستان با جوامع همسایه، و وجود نیروهای تنش‌زا در آن سوی مرزها، دولت به تنهایی قادر به دستیابی به امنیت نمیشد. این امر در مورد کشورهای همسایه که همانند افغانستان دارای جوامعی متکثر می‌باشند نیز، صدق می‌کند. از این رو، مکتب کپنهاگ توصیه به استفاده از راهکارهای منطقه‌ای می‌نماید. در این راهکار، مناطق شرقی و محیط جغرافیایی پیرامونی اش که از لحاظ امنیتی دارای دغدغه‌های مشابهی میباشد، در یک مجموعه امنیتی قرار میگیرد. تعریف چنین مدل امنیتی، دستورکاری را برای سازمانهای امنیتی داخلی و منطقه‌ای ارائه خواهد داد که در هماهنگی با یکدیگر، توانایی آنها را در غلبه بر چالشهای امنیتی بالا خواهد برد. منطقه هلال طلایی از لبنان تا افغانستان و پاکستان، عمده تولید کننده مواد مخدر بوده و امروزه فقط کشور افغانستان اقدام به تولید مواد مخدر می‌کند و از طریق راه‌های هوایی، دریایی و زمینی تولیدات خود را به کشورهای اروپایی، امریکایی، آسیا و آفریقا و دیگر جاها قاچاق می‌کند (ستاد مبارزه با مواد مخدر ریاست جمهوری، ۱۳۷۴: ۱۶).

ارزش مالی مواد قاچاق شده از مرز افغانستان - ایران حدود ۱ میلیارد دلار برآورد می‌شود و مصرف کنندگان ایرانی مواد مخدر سالانه حدود ۱/۴ میلیارد دلار هزینه می‌شود. طبق برآوردهای صورت گرفته ۵۳۱۰۰۰ مصرف کننده ایرانی سالانه حدود ۴۵۰ تن تریاک مصرف می‌کنند و در فاصله سالهای ۲۰۰۲-۲۰۰۶ به طور میانگین هرسال ۲۰۰-۱۷۰ تن تریاک در ایران کشف و ضبط می‌گردد. (موسسه مطالعات و تحقیقات بین المللی ابرار، ۱۳۸۸: ۶) ۲-۵- تولید حشیش در افغانستان:

بر پایه گزارش‌های سازمان ملل افغانستان نه تنها به عنوان بزرگترین تولید کننده تریاک در جهان به شمار می‌رود بلکه این کشور بزرگترین تولید کننده حشیش در جهان است و هر ساله ۱۰ تا ۲۴ هزار هکتار زمین کشاورزی در افغانستان برای کشت حشیش بکار می‌رود. راندمان تولید در هکتار ۱۴۵ کیلوگرم است و ۱۷ استان از ۳۴ استان افغانستان به کشت حشیش اقدام می‌کنند (سایت روزنامه همشهری، ۱۳۸۶: ۹)

۲-۳ مسیرهای ترانزیت مواد مخدر

بر اساس اطلاعات مربوط به کشفیات مواد مخدر در اروپا طی سال‌های ۲۰۰۸-۲۰۰۰ حدود ۸۴٪ هروئین کشف و ضبط شده در اروپا (۸۵-۹۰ تن) از راه کشورهای اروپایی جنوب شرقی (بالکان) منتقل شده‌اند. داده‌های آماری نشان می‌دهند که حدود ۹۳٪ (۸۵-۸۰ تن) از هروئین کشف و ضبط شده در اروپای غربی و مرکزی، قبل از رسیدن به کشورهای اروپای جنوب شرقی (بالکان) از ترکیه ترانزیت شده‌اند. ۶ تن باقیمانده نیز از مسیر افغانستان - ایران یا آسیای مرکزی - دریای خزر - آذربایجان یا گرجستان - دریای سیاه - بلغارستان وارد اروپا شده‌است. آمار مربوط به کشفیات حکایت از آن دارند که اکثر قریب به اتفاق (۹۸ درصد) هروئین کشف و ضبط شده در ترکیه، از ایران وارد آن کشور شده و ۲ درصد باقی مانده (۲ تن) از سوریه وارد آن کشور شده‌است (موسسه مطالعات و تحقیقات بین المللی ابرار، ۱۳۸۸: ۵۵).

۳-۳ کشفیات بین المللی مواد مخدر

در جهان سالانه حدوداً ۴۳۰ تن هروئین تولید می شود که سهم افغانستان از آن ۳۸۰ تن به صورت هروئین یا مورفین است که عمده از تریاک بدست می آید . در حدود ۵ تن از این میزان در خود افغانستان مصرف و کشت و ضبط می شود . (باقرزاده ، ۱۳۸۷ : ۲۳) .

از ۳۷۵ تن مواد مخدر (هروئین و مورفین) قاچاق شده به مقصد کشورهای مختلف جهان ، سهم اروپا ۱۱۰ تن ، سهم آسیای مرکزی (اکثراً به مقصد روسیه) ۱۰۰ تن ، سهم آفریقا ۲۵ تن ، سهم چین حدود ۱۵ تا ۱۷ تن و سهم امریکا (ایالت متحده و کانادا) ۱۵ تا ۲۰ تن برآورد شده است و مابقی به مقصد سایر کشورها به ویژه خاورمیانه قاچاق میشود . (موسسه مطالعات و تحقیقات بین المللی ابرار ، ۱۳۸۸ : ۵۶) .

۳-۳ قوانین بین المللی در ارتباط با کنترل و مجازات مواد مخدر

به پیشنهاد شورای اقتصادی و اجتماعی سازمان ملل متحد در سال ۱۹۶۱ میلادی جهت تهیه و تدوین موافقت نامه ای در رابطه با مواد مخدر تشکیل گردد . کنوانسیون واحد ناظر بر مواد مخدر طی یک کنفرانس بین المللی تصویب و از سال ۱۹۶۴ لازم الاجرا گردیده است . این کنفرانس با حضور ۷۳ کشور جهان از جمله ایران در نیویورک تشکیل و در ۲۵ مارس همان سال (۱۳۶۱) به تصویب اعضاء رسید . و نکات برجسته کنوانسیون عبارتند از :

- تغییر در وسعت دامنه نظارت
- نظارت بین المللی
- مبارزه علیه قاچاق
- القاء عهدنامه های بین المللی قبلی (مرتضوی قهی ، ۱۳۸۲ : ۱۳۸)

۳-۴ گروه های مافیایی و سوداگران مرگ ، مواد مخدر در جهان

پیوند پیچیده و گسترده ای میان جرائم مواد مخدر و گروه ها و بارزهای سازمان یافته در حقوق داخلی توأم با کشت ، تولید ، سوء مصرف مواد مخدر و اعتیاد ، امنیت جامعه و افراد آن را تهدید می کند .

این پیوند با تجربه داخلی در صحنه بین المللی با شکل گیری گروه های سازمان یافته و باندهای بین المللی ، ضمن ارتکاب سایر جرائم بین المللی منجر به فرا ملی شدن پدیده مواد مخدر و گسترش قاچاق بین المللی آن شده است که امنیت جهانی و بشریت را تهدید می کند . امروزه شبکه های مافیایی سوداگران مرگ با روش های بسیار پیشرفته علی رغم تجهیز دولت ها به عوامل نظامی و انتظامی و امنیتی و اطلاعاتی و سیستم های پیشرفته مخابراتی ، اطلاعاتی و تسلیحاتی . همچنان به فعالیت های خود به صورت باندهای تبهکار و شبکه های فامرزی قاچاق مواد مخدر و سایر جرائم سازمان یافته ارائه می دهند و این باندهای قاچاق نیز به آخرین سیستم های اطلاعاتی و انواع سلاح های سبک و نیمه سنگین پیشرفته و همچنین هلیکوپتر ، هواپیما، کشتی ، هتل ها ی لوکس و انواع خودروهای پیشرفته زمینی تجهیز شده اند . (نبوتی ، ۱۳۹۰ : ۴۹) .

۴-جایگاه موسوم به هلال طلایی در تولید و قاچاق مواد مخدر

منطقه موسوم به هلال طلایی شامل : کشورهای پاکستان و افغانستان می شود . در پاکستان استان سرحد شمالی در اطراف پشاور و در افغانستان استانهای هیلمند ، قندهار و ننگرهار کشت خشخاش انجام می گیرد . تریاک و دیگر مشتقات آن از جمله هروئین ، مورفین و غیره بدست می آید ، مواد مخدر تولید شده در افغانستان و پاکستان ضمن تأمین نیاز های داخلی به سایر کشورها ترانزیت می شود . همچنین کشورهای ایران ، ترکیه ، لبنان و غیره که سابقاً جزو تولید کنندگان بوده اند در منطقه هلال طلایی قرار جمی گیرند . مواد تولید شده از طریق راه های زمینی ، هوایی و دریایی به کشورهای روسیه ، اروپا ، آفریقا و آمریکا صادر می گردند.(یعقوبی نژاد، ۱۳۸۹ : ۴۶) .

تولید و قاچاق مواد مخدر در منطقه هلال طلایی مشکل مهمی را در ابعاد سیاسی ، امنیتی ، اقتصادی و فرهنگی برای کشورهای مسیر قاچاق و مصرف کننده از جمله ایران ایجاد کرده است .

علی رغم مبارزات سازمان ملل ، پاکستان ، افغانستان ، ترکیه و غیره بر علیه تولید و قاچاق مواد مخدر در کنترل این مواد خانمان سوز متأسفانه تولید و قاچاق آن به ویژه در افغانستان رواج یافته است (ستاد مبارزه با موادمخدر ریاست جمهوری ۱۳۷۴)

۱-۴ اقدامات دولت های هلال طلایی بر علیه تولید و قاچاق مواد مخدر

- پاکستان - از سال ۱۹۷۹ دولت پاکستان به مقابله با کشت خشخاش پرداخت و تولید آنرا از ۸۰۰ تن به حدود ۱۸۵ و سپس به ۹ تن در سال ۹۹۹۱ کاهش داد .

• کشورهای ایران، ترکیه، لبنان، فلسطین اقدامات بسیار جدی در قاچاق مواد مخدر به عمل آورده اند و از طریق کنترل مرزها، ایستگاه های بازرسی در داخل کشور و صرف هزینه های سنگین مالی و از دست دادن بسیاری از نیروهای کنترل کننده خود متحمل خسارت های سنگینی می شوند. (عزتی، ۱۳۹۰: ۵۴)

۲-۴ روسیه و جمهوری های استقلال یافته از آن

این کشور پس از فروپاشی نظام کمونیستی در تجارت مواد مخدر بسیار اهمیت یافته است. وضعیت سیاسی و جغرافیایی جدید در این منطقه شرایط قاچاق و مصرف مواد مخدر را در رابطه با ضعف بنیه اقتصادی، عدم انگیزه در کنترل مواد مخدر، ضعف نیروهای انتظامی و قضایی، فساد اداری، درگیریهای داخلی و منطقه ای و به طور کلی امکانات لازم برای کنترل قاچاق را در کشورهای تازه استقلال یافته بوجود آورده است. در کشور روسیه رشد اقتصادی و گرایش به مظاهر سیستم های سرمایه داری و مسئله ی قاچاق مواد مخدر و مصرف آن به شدت در این کشور بوجود آورده است. کشوری که قبل از فروپاشی نظام کمونیستی کمترین معتاد و قاچاقچی را داشت امروزه یکی از کشورهای پر مصرف مواد مخدر و قاچاقچی در آمده است. (مرتضوی قهی، ۱۳۸۲: ۶۵)

۳-۴ دلایل و گروه های تولید و قاچاق مواد مخدر در افغانستان

میزان تولید و قاچاق مواد مخدر در افغانستان از سال ۲۰۰۲ تا ۲۰۰۵ به میانگین ۱۹۹۰ - تقریباً دو برابر گردیده و دلایل افزایش آن نیز به افزایش تولید در افغانستان بوده است.

طبق برآوردهای به عمل آمده از سال ۲۰۰۲-۲۰۰۶ میزان تولید به ۱۲۰۰۰ تن تریاک مازاد مصرف جهانی تولید شده که برای مصرف بیش از ۲ سال جهان کافی است. بر اساس داده های LINODC صد تن هروئین به اروپا، صد تن به آسیای مرکزی (اکثراً به مقصد روسیه) تقریباً ۲۰ تن به آفریقا، ۱۵ تا ۱۷ تن به چین و حدود ۲۰ تن به ایالات متحده و کانادا و ما بقی به سایر مقصد ها از قبیل خاورمیانه قاچاق می شود.

۵- جرائم مواد مخدر در اسناد بین المللی

اولین اقدام مشترک در این زمینه در سال ۱۹۰۹ در شانگهای چین صورت گرفت و پس از آن تا واپسین روزهای عمر جامعه ملل پنج کنوانسیون و موافقت نامه بین المللی تصویب و به اجرا گذاشته شد که عبارتند از: الف) کنوانسیون بین المللی تریاک منعقد در لاهه ۲۳ ژانویه ۱۹۱۲؛ ب) موافقت نامه در باره ساخت، تجارت داخلی و استفاده از تریاک پرورده، منعقد در ژنو ۱۹۲۵؛ ج) کنوانسیون بین المللی تریاک منعقد در ژنو ۱۹ فوریه ۱۹۲۵؛ د) کنوانسیون بین المللی برای تحدید ساخت و تنظیم و توزیع مواد مخدر منعقد در ژنو ۱۳ ژوئیه ۱۹۳۱؛ ه) موافقت نامه به منظور نظارت بر استعمال تریاک در خاور دور منعقد در بانکوک ۲۷ نوامبر ۱۹۳۱؛ علاوه بر آن جامعه ملل چند نهاد تخصصی در جهت پیشبرد اهداف خود تأسیس نمود و جامعه بین المللی سطح بالاتر و گسترده تری از همکاری و مشارکت را در امر مبارزه و جرم انگاری مواد مخدر به انجام رساند. جامعه ملل در پایان عمر خود چندان توفیق در مبارزه و کنترل مواد مخدر کسب نکرد، بعد از جنگ جهانی و انحلال جامعه ملل این امر مهم به عهده سازمان ملل متحد نهاده شد. نهادهای همچون کمیسیون مواد مخدر، هیئات بین المللی کنترل مواد مخدر و برنامه بین المللی ملل متحد برای کنترل و جرم زایی قاچاق مواد مخدر از آن جمله بود. در سازمان ملل متحد سرانجام چند کنوانسیون بین المللی در جهت جرم انگاری و مبارزه علیه قاچاق مواد مخدر به تصویب رسید که عبارتند از: ۱- کنوانسیون واحد مواد مخدر ۱۹۶۱ م و پروتکل اصلاحی کنوانسیون ۱۹۶۱ مورخ ۱۹۷۲. ۲- کنوانسیون مواد روان گردان ۱۹۷۱ م. ۳- کنوانسیون مواد مخدر و روان گردان سازمان ملل متحد ۱۹۸۸.

۱-۵ مسیرهای قاچاق مواد مخدر

مسیر اصلی قاچاق هروئین افغانستان برای بازار اروپا مسیر بالکان از طریق ایران و ترکیه است. ۸۰٪ هروئین وارد شده به اروپا از طریق مسیر بالکان است. ۲۰٪ بقیه از طریق روسیه (آسیای مرکزی - روسیه) مسیر دریای سیاه (ایران - آذربایجان - گرجستان - دریای سیاه). پاکستان (هوایی)، آفریقا (هوایی و دریایی) آسیای جنوب شرقی (هوایی) می باشد. البته سهم آفریقا از هروئین افغانستان از طریق هوایی و دریایی پاکستان از سال ۲۰۰۴ به این طرف در حال افزایش است.

۲-۵ ویژگی های جغرافیایی، اقتصادی و اجتماعی در مرزهای مشترک ایران و افغانستان

منطقه مرزی ایران و افغانستان در حال حاضر یکی از مسئله ساز ترین مناطق مرزی کشور از دیدگاه امنیتی است. قاچاق مواد مخدر را می توان از مهمترین دلیل کاهش امنیت و عدم سرمایه گذاریهای خصوصی و دولتی در منطقه دانست. طول مرز مشترک ایران و افغانستان ۹۲۵ کیلومتر است و از کوه ملک سیاه در نقطه مرز مشترک ایران - پاکستان و افغانستان شروع و تا دهانه ی ذوالفقار در نقطه ی مرز مشترک ایران - ترکمنستان و افغانستان امتداد می یابد که از آن ۶۱۹ کیلومتر در مرزهای خراسان رضوی و جنوبی است و بقیه در استان سیستان و بلوچستان قرار گرفته است. (حق پناه، ۱۳۹۱: ۵۹).

اختلاف عمده ی مرزی افغانستان پاکستان سرمستله پشتونستان و بلوچستان و با ایران بر سر تقسیم آب هیرمند می باشد .
عبور کالاهای قاچاق به ویژه مواد مخدر به صورت غیر قانونی از مرزهای همدیگر به بحران های سیاسی فوق اضافه می گردد .
باری شناخت شاخص های مرزی ایران و افغانستان ضروری است نگاهی به وضعیت منطقه مرزهای مشترک دو کشور ایران افغانستان بیندازیم .

۱-۲- منطقه ی مرزهای افغانستان

افغانستان کشوری است با چهره های جغرافیایی گوناگون اعم از نظر جغرافیایی طبیعی و انسانی که در صورت تثبیت نظام حکومتی سالم می تواند به عنوان یک موهبت الهی تلقی گردد ، و در غیر آن می تواند به عنوان عامل تشدید اختلافات قومی و قبیله ای و عدم ثبات حکومتی در آن کشور باشد . چنانچه وجود کوه های سر به فلک کشیده ، دره های عمیق ، باران های تند بهاری و تابستان های گرم و خشک همراه با دشت های گرم و سوزان ، از اینکه می تواند به تولید انواع محصولات کشاورزی و یا جذب توریست باشد و از سوی دیگر همین تنوع در اثر سوء مدیریت سبب تشدید اختلافات قومی و قبیله ای و یا مانع توسعه کشاورزی می باشد . در حال حاضر از نظر ویژگیهای جغرافیایی کشور افغانستان دارای منابع عظیم و ارزشمند چه از نظر منابع طبیعی و چه از نظر نیروی انسانی کاری از خود دارد که در صورت یک نظام حکومتی دموکراسی و متکی به فرهیختگان آن و به دور از تبعیض و تعصب بی مورد می تواند به یک کشور صلح و مرفی در آید .

نگاهی به افغانستان نشان می دهد این کشور در طی تاریخ پر از فراز و نشیب خویش پیوسته وحدت سیاسی و استقلال خود را حفظ نموده و مسلماً در آینده نیز در آن موفق خواهد شد.

۲-۲- فرهنگ دوسوی مرز مشترک

در طی تاریخ طولانی مردم دو سوی مرز پیوسته در کنار هم زندگی می کرده اند. اما سپس به علت نفوذ استعمار در شهبقاره هند ، مرزهای تحمیلی بین ایران و افغانستان بوجود آمد از آنجائی که مردم دو طرف از نظر فرهنگ و رفتار های اجتماعی به یکدیگر نزدیک هستند بنابراین مرزهای تحمیلی آن طوری که شاید و باید نتوانسته است از ارتباط مردم ساکن دو سوی مرز مشترک جلوگیری نماید .
پیوند زبانی ، مذهبی و ریشه ی تاریخی قوم شناسی از عوامل موثر در پیوستگی مردم دو سوی مرز بوده است . بسیاری از مردم دو سوی مرز از نظر قومی ، طایفه ای ، مذهبی و زبانی از یک تبار هستند . دولت افغانستان از ابتدای تشکیل نظام سیاسی در سال ۱۷۴۷ میلادی پیوسته تا امروز یک دولت نژادی و قبیله ای بوده است . دولت عموماً متأثر از خواسته ها و احساسات قومی بوده . معمولاً قبیله های بزرگ در تشکیل حکومت نقش داشته اند اما رعایت حقوق اقوام دیگر را چندان رعایت نکرده اند و همچنین این مسئله بهانه به دست دولت های زیاده خواه داده و اینان با نفوذ در افغانستان قبایل و اقوام را به جان هم انداخته و مانع توسعه و وحدت یکپارچه ی آن کشور شده اند . ساکنین دو سوی مرز مشترک از نظر دین و مذهب بیشتر سنی مذهب هستند و تعهد شدیدی به اصول و مبانی اسلامی دارند و روحانیون از نفوذ بیشتری در میان آنان برخوردارند و در چند دهه اخیر به علت جنبش های مذهبی به ویژه پس از اشغال افغانستان توسط ارتش سرخ شوروی جایگاه مذهب از نظر سیاسی بیش از نقش قومی و طایفه ای در میان مردم مناطق مرزی رواج یافته است ، بنابراین در حال حاضر دستورات و فرامین روحانیون می تواند به تشویق مردم در کنترل مواد مخدر در مرزها باشد . تجربه حال تحریم تنباکو دوره قاجار در ایران و کنترل مواد مخدر در زنام طالبان در افغانستان شاهد این مدعا است.(قربانیان، ۱۳۹۲: ۵۱).

۴-۲-۵ مناطق کشت خشخاش در افغانستان در مجاورت مرز مشترک

الف - ولایت نیمروز : تا سال ۲۰۰۵ میزان کشت خشخاش کمتر از ۱۰۰۰ هکتار بود و در سالهای ۲۰۰۷ و به ۸۰۰۲ و ۶۲۰۰ هکتار افزایش پیدا کرد . در سال ۲۰۰۹ میزان کشت به علت جدایی خاش رود از نیمروز و ضمیمه ی آن به ولایت فراه میزان کشت در نیمروز به ۴۲۸ هکتار کاهش یافت زیرا ولسوالی خاش رود یکی از مراکز مهم و کشت خشخاش در افغانستان است . (موسسه مطالعات و تحقیقات بین المللی ابرار ۱۳۸۸)

ب- ولایت فراه : از سال ۲۰۰۳ سطح کشت خشخاش در این ولایت رو به افزایش نهاد و در سال ۲۰۰۹ میزان کشت آن به ۱۳۴۰۰ هکتار افزایش یافت . در این ولایت ۸۰٪ اراضی زیر کشت به خشخاش اختصاص یافته است و رقیب ولایت هیلمند است .

ج - ولایت هرات : کشت خشخاش بالای ۱۰۰ هکتار نخستین بار در سال ۲۰۰۰ در هرات گرایش شد . در سالهای ۲۰۰۱ و ۲۰۰۲ این میزان به کمتر از ۱۰۰ هکتار ، در سال ۲۰۰۳ میزان کشت اندکی از ۱۰۰ هکتار بالاتر رفت . اما در سال ۴۰۰۲

۲۰۰۷ میزان کشت ثابت ماند (حدود ۲۰۰۰ هکتار) . در سال ۸۰۰۲ کشت این محصول کاهش ناگهانی پیدا کرد . و تنها به سه ولسوالی هرات محدود گردید . هم اکنون اکثر تولید تریاک در ولسوالی شیندند صورت می گیرد ، جایی که گروه های شورشی در آن بسیار فعال هستند . ۵۳٪ تمام مواد مخدر افغانستان از مرزهای غرب افغانستان به ایران منتقل می شوند ، بخش عمده ی این مواد در داخل ایران به مصرف می رسد که سریعترین نرخ رشد سوء مصرف مواد مخدر را در سراسر جهان دارد ، از ایران این مواد به سمت غرب قاچاق شده و به

آذربایجان و ترکیه منتقل می شوند تا از آنجا به اروپا صادر شود، بخشی از مواد مخدر افغانستان از طریق بنادر ایران روانه عراق و سایر کشورهای عربی می شود. (موسسه مطالعات و تحقیقات ابرار ۱۳۸۸).

ولسوالی شیندند قبل از انقلاب با ۱۰۰ کیلومتر مرز با ایران واقع در خراسان بیشترین تریاک تولید شده افغانستان را به ایران ترانزیت می کرد. اما پس از انقلاب اسلامی در ایران بازاری جدیدی برای تولیدات آن فراهم شد از میزان فروش و مصرف به ایران کاسته شد. در مقابل کشورهای دیگری چون: کشورهای آسیای میانه، پاکستان برای خرید تریاک افغانستان پیدا شدند و مواد صادره به صورت تریاک، هروئین و کریستال در جعبه های محتوی بیسکوئیت به مشتری های جدید ارسال می شوند، مقدار دیگری از این مواد در مرزهای ولایت فراه جمع آوری شده و در قالب کاروان های مسلح از راه کویر به ایران و ترکیه و از آنجا به دیگر کشورهای اروپایی ارسال می گردد. (بنهری، ۱۳۸۳: ۷۶).

استان خراسان و سیستان و بلوچستان به دلیل همجواری با افغانستان بیشترین آسیب را متحمل شده اند. حسین کتابدار می افزاید: بیشترین حجم مواد مخدر در افغانستان از سیستان و بلوچستان و از آنجا به سایر نقاط کشور ایران توزیع می شود. به گفته ی وی به طور متوسط ۸۷٪ مواد مخدر در خراسان از استان سیستان و بلوچستان وارد می شود و ۱۱٪ بقیه یا مستقیماً از طریق مرزهای مشترک با افغانستان و یا کرمان وارد می شود. (سایت روزنامه همشهری ۱۳۸۸).

۵-۲-۵ توزیع قومیت ها در مرز مشترک ایران و افغانستان در استان سیستان و بلوچستان

در خاک ایران در نوار مرزی قومیت های متعددی زندگی می کنند، ایران نیز مانند افغانستان کشوری چند قومیتی است بلوچ های جنوبی با گویش مخصوص خود ۴۰۵ هزار نفر، بلوچ های غربی با گویش مخصوص خود که در بخش های شمالی بلوچستان متداول است ساکن اند که نیمی از آنها در شهر ها و بقیه در مناطق روستایی و عشایری زندگی می کنند و تعداد آنها در سال ۱۹۹۶، ۴۵۱ هزار نفر بوده است. لهجه های رخشانی و سراوانی از مجموعه ی آن به شمار می آید براهوئی ها به تعداد ۱۰۰۰۰ نفر در شرق ایران زندگی می کنند و دارای لهجه های (جراوان) کلات و سراوان می باشند. پشتون ها که در ۱۳۹۳، به تعداد ۱۱۳ هزار نفر بوده اند و بیشتر ر مرز های خراسان با افغانستان ساکن هستند. اقوام ایرانی بلوچ ها از نظر مذهبی و قومی با آن طرف مرز اغلب روابط خویشاوندی، طایفه ای و قومی و مذهبی دارند. و نسبت به یکدیگر وفادارترند.

۶- ظرفیت ها و توانمندی های شرق کشور در گستره امنیت ملی و منطقه ای

منطقه شرق ایران با موقعیت منحصر به فرد خود در کرانه دریای عمان و همسایه بودن با دو کشور پاکستان و افغانستان، در حال حاضر، به عنوان یک فرصت ژئوپلیتیکی مهمی مطرح شده است. همچنین منطقه شرق کشور در کنار بندر مهم چابهار، چهار کانون استراتژیک مهم دیگر زاهدان، بیرجند، مشهد، بجنورد نیز مطرح هستند که هر کدام می توانند در جهت تحقق طرح توسعه محور شرق، نقشی حیاتی ایفا کنند و با توجه به قابلیت ها و ظرفیت های ژئوپلیتیک، این منطقه، به نظر می رسد همین نقاط استراتژیک، نقطه اتکا و محوری توسعه شرق محسوب شوند که توسعه بقیه مناطق شرق کشور تا حدود زیادی منوط به توسعه این مناطق استراتژیک و محوری است، اهم خصوصیات و ویژگی های ژئوپلیتیکی که باعث شده است تا منطقه مورد نظر در مقایسه با بقیه مناطق استراتژیک کشور، نقش برجسته و متمایزی در توسعه داشته باشد، عبارت است از:

- تسلط این منطقه بر یکی از مهمترین و استراتژیک ترین راه های آبی جهان به عنوان یکی از پنج حوزه استراتژیک جهان، که گذرگاهی با اهمیت به سمت خاورمیانه، جنوب شرق آسیا، شبه قاره، سراسر آسیای جنوبی و جنوب شرقی است.

شناسایی دقیق و کمی محور ها، کمر بندها، دالان ها و حتی نقاط توسعه یافته و یا مناسب برای توسعه و در مجموع فضاهای توسعه در پهنه سرزمین ملی، برای دولت های مرکزی، حتی حساستر از شناسایی نواحی و نقاط محروم و مشکل خیز است، زیرا این فضاها می بایست بار تکفل موقت یا حتی طولانی مدت نواحی فقیر را به عهده گیرند؛ بنابراین شناسایی این فضاها و وزن استراتژیک آنها از جنبه اقتصادی به معنای شناخت مناطق حیاتی کشور هاست. از سوی دیگر، شناسایی این فضاها در مقیاس ملی، فرصت های مناسبی را برای دولت ها به منظور شناخت دقیقتر و به ویژه بومی شده شاخصه ای توسعه فنی، مردم شناختی و در مجموع هسته ها و حاشیه ها مهیا میسازد. این نیز بهنوبه خود فرصت الگوبرداری عینی و نزدیکتر نواحی کمتر توسعه یافته و فقیرتر را فراهم می کند (کریمی پور، ۱۳۸۱: ۲۸-۲۷) استراتژی توسعه محور جنوب شرق به عنوان یکی از مهمترین استراتژی های توسعه کشور، در صورت استفاده از فرصت ها و ظرفیت های مکانی، میتواند روند توسعه همه جانبه استان های محروم و عقب مانده شرق کشور را نیز تسریع کند.

با توجه به اینکه استان های سیستان و بلوچستان و خراسان (شمال، رضوی و جنوبی) در مسیر دو کریدور از ۳ کریدور ترانزیتی بزرگ دنیا قرار دارد، همین عامل موجب میشود تا این منطقه به عنوان محور ترانزیتی طرح توسعه جنوب شرق نامیده شود. طول طرح توسعه و فعالسازی محور ترانزیتی کشور ۱۸۴۰ کیلومتر است و در این میان ۴ استان شرقی کشور (سیستان و بلوچستان، خراسان جنوبی، خراسان

رضوی و خراسان شمالی) را در برخواهد گرفت. این محور از بندر چابهار واقع در استان سیستان و بلوچستان آغاز میشود و پس از عبور از شهرهای نیکشهر، ایرانشهر، خاش، زاهدان، بیرجند، گناباد، تربت حیدریه و رسیدن به مشهد به دلیل همسایگی با کشورهای منطقه شمال شرقی کشور سه شاخه از آن منشعب می شود. از یکطرف به سرخس، از سوی دیگر به لطفآباد و نیز باجگیران (واقع در استان خراسان شمالی) منتهی می شود. همچنین در این کریدور دو خروجی نیز به نام ای میلک و دوغانون پیشبینی شده است. با نیم نگاهی به چشم انداز آینده مشخص می شود که اگر این خط راهاندازی شود، محرومترین نقاط کشور و استانهای شرقی شکوفایی اقتصادی را به خود خواهند دید و از بنیست خارج خواهند شد. ظرفیت های مکانی و ژئوپلیتیکی توسعه در این منطقه، زیاد و درعین حال متنوع است. خروجی های این مسیر عبارتند از نقاط مرزی میرجاوه و میلک در استان سیستان و بلوچستان و دوغانون، لطفآباد و باجگیران در استان خراسان جنوبی، رضوی و شمالی که جزء محور ترانزیتی چابهار قلمداد میشوند. بندر چابهار به لحاظ دور بودن از منطقه بحران خیز خلیج فارس و تنگه هرمز، دارای موقعیت خاصی است و میتواند نقش عمدهای در جهت تأمین نیازهای بازرگانی و مبادلات دریایی کشور بر عهده گیرد. علاوه بر این، بندر چابهار به واسطه قرار گرفتن در مسیر ترانزیت کالا به مقصد افغانستان و کشورهای آسیای مرکزی سهم به سزایی در ایجاد اشتغال و ارتقای سطح امنیت در شرق کشور داراست.

۱-۶ قاچاق مواد مخدر و امنیت ملی جمهوری اسلامی ایران

در معادله امنیت هر کشوری مؤلفه ها و متغیرهای زیادی اثرگذار است که برخی منشأ داخلی و برخی نیز منشأ خارجی دارند. در حال حاضر و در عصر جهانی شدن بسیاری از شرایط بر دولتها تحمیل می شوند و چالش های امنیتی، شکل معماگونه ای به خود گرفته اند به طوری که برخلاف گذشته اکنون تهدیدات غیرمستقیم، غیرسنتی و غیرنظامی از تهدیدات مستقیم و نظامی اهمیت بیشتری یافته اند، لذا تهدیدات را باید در امور مختلف سیاسی، فرهنگی و اقتصادی کشورها جستجو نمود و نسبت به آنها چاره اندیشی کرد. قاچاق عبارت است از صادرات، واردات، خرید و فروش یا نقل و انتقال غیر قانونی مواردی نظیر مواد مخدر، انسان، کالا و عتیقه جات و غیره. در معادله امنیت هر کشوری مؤلفه ها و متغیرهای زیادی تأثیرگذار است که برخی منشأ داخلی و برخی نیز منشأ خارجی دارند در حال حاضر و در عصر جهانی شدن بسیاری از شرایط بر دولتها تحمیل می شوند و چالش های امنیتی شکل معماگونه ای به خود گرفته اند به طوری که برخلاف گذشته اکنون تهدیدات غیرمستقیم و غیرسنتی و غیرنظامی از تهدیدات مستقیم و نظامی اهمیت بیشتری یافته اند، لذا تهدیدات را باید در امور مختلف سیاسی، فرهنگی و اقتصادی کشورها جستجو نمود و نسبت به آنها چاره اندیشی کرد. بنابراین شیوع مواد مخدر و اعتیاد موضوع آلودگی یک انسان نیست بلکه میتواند جهان را بستر یک نوع تهدید بسازد. در حال حاضر ما به طرف یک بحران جهانی در زمینه اعتیاد و قاچاق مواد مخدر در حرکت هستیم. شیوع روز افزون اعتیاد و مواد مخدر فاجعه است که انحطاط جوامع را به دنبال دارد. تعریف مواد مخدر و مواد روانگردان در فرهنگ علوم پزشکی، دارویی، علوم انسانی و حقوق ممکن است متفاوت باشد از منظر حقوق بین الملل مواد مخدر به موادی اطلاق می شود که تحت پوشش کنوانسیونهای بین المللی مواد مخدر سازمان ملل متحد قرار گرفته است اگر چه طبقه بندیهای مختلفی از جنبه های علمی و تجربی ارائه داده اند ولی بهترین نوع گروه بندی از طرف سازمان بهداشت جهانی به عمل آمده که طبقه بندی مواد از جهت تأثیر آنها بر انسان است. این طبقه بندی به صورت زیر میباشد: توهم زاها، مخدراها، سستی زاها، آرام بخشها، چسب و مواد فرار و محرکها (یاوری، ۱۳۸۹: ۱۶).

۲-۶ مواد مخدر و امنیت اتحادیه اروپا

امروز یکی از منابع اصلی مالی تروریستها در منطقه خاورمیانه قاچاق مواد مخدر است. در این راستا جمهوری اسلامی ایران به عنوان خط مقدم مبارزه با قاچاق مواد مخدر در جهان بیش از سه هزار و ۸۰۰ شهید و چندین هزار زخمی در این راه تقدیم کرده است. اما کشورهای اروپایی که از فداکاریهای چند دهه گذشته نیروهای امنیتی ایران در جلوگیری از انتقال مواد مخدر از طریق ایران به آن کشورها بیشترین سود را برده اند، از ارائه حداقل کمکها و در اختیار گذاشتن تکنولوژیهای لازم به ایران برای مقابله با این جنایتکاران دریغ می ورزند.

ایران یکی از بزرگترین گذرگاه های مواد مخدر در جهان است و در خط مقدم مبارزه با تجارت جهانی مواد مخدر قرار داد. تهران بر اساس عضویت در پیمانهای بین المللی، هزینه زیاد جانی و مالی برای مبارزه با مواد مخدر می دهد، اما دولت های اروپایی عضو این پیمانها به بهانه تحریم ها از عمل به تعهداتشان سر باز می زنند.

سر مالکوم ریفکیند که پیشتر نیز در زمان نخست وزیری جان میجر، وزیر دفاع و وزیر خارجه بود، پس از بازگشت از ایران، نقش تهران در مبارزه با مواد مخدر را ستایش و از دولت انگلیس انتقاد کرد که چرا به تعهدات خود عمل نمی کند. از جمله تعهدات انگلیس این بود که عینک های دید در شب در اختیار ایران قرار بدهد. سر مالکوم ریفکیند در آن سخنرانی گفت که ایران هر ساله میزان زیادی تلفات جانی و خسارت مالی برای مبارزه با ترانزیت مواد مخدر به خود تحمیل می کند و کافی است دست از این مبارزه بکشد، تا ببینید بهای مواد مخدر در خیابان های لندن تا کجا نزول خواهد کرد!

کشورهای توسعه یافته، برای تثبیت قابلیت های راهبردی خود نیازمند بازتولید نشانه های هنجاری و هنجارهای امنیتی در حوزه های مختلف جغرافیایی هستند. به عبارت دیگر، هرگاه زمینه برای تغییر ابزارهای اقتصادی و شکل بندی های کنش مالی، بانکی، تجاری و بورس اقتصاد سرمایه داری به وجود آید، شکل نوینی از هنجارها ظهور می یابد. بنابراین می توان رابطه مستقیم بین هنجارهای اقتصادی و سیاسی با ضرورت های امنیتی کشورهای مؤثر در اقتصاد سرمایه داری مشاهده کرد. به همان گونه ای که ابزارهای تولید اقتصادی در حوزه های مختلف جغرافیایی گسترش می یابد، زمینه برای تغییر و دگرگونی در هنجارهای امنیتی نیز ایجاد خواهد شد.

روندهای توسعه اقتصادی در کشورهای صنعتی نشان داده است که همواره بین تحول در ابزارها و سازوکارهای اقتصادی با نشانه هایی از فرایند کنش امنیتی بازیگران رابطه مستقیم وجود داشته است. از سوی دیگر، الگوی کنش راهبردی بازیگران شرایطی را به وجود آورده است که به موجب آن می توان نشانه های تغییر در سازوکارهای اقتصادی جوامع مختلف را مورد ملاحظه قرار داد. در این فرایند، بازسازی اقتصادی در مواجهه با جهانی شدن اغلب فقر را افزایش داده است از سوی دیگر می توان این موضوع را مورد توجه قرار داد که ایجاد هنجارهای امنیتی مشترک بدون توجه به مؤلفه های اقتصادی امکان پذیر نیست (زارعی کوشا، ۱۳۹۰: ۷۶).

موقعیت جغرافیایی جمهوری اسلامی ایران در همسایگی بزرگ ترین تولیدکننده مواد مخدر سنتی موجب گردیده تا این اقدامات تنها دارای بعد ملی نبوده بلکه دارای تأثیرات منطقه ای و بین المللی باشد. در این رابطه جمهوری اسلامی ایران در چند سال گذشته با صرف نزدیک به یک میلیارد دلار، پروژه انسداد مرزی را در طول مرزهای شرقی خود به اجرا درآورد. یادآوری می نمایم که جمهوری اسلامی ایران به تنهایی نزدیک به ۸۰ درصد مجموع کشفیات جهانی مواد مخدر را به خود اختصاص داده که این رقم در سال گذشته میلادی بالغ بر ۸۰۰ تن می باشد.

مواد مخدر مانند هر پدیده اجتماعی دارای خاصیتی سیال و پویا است. این بدان معنی است که این پدیده را به هیچ مرز و حدودی نمی توان محدود نمود؛ ضمن آن که این پدیده در برابر مداخلات بعمل آمده تغییر چهره داده و به شکلی دیگر در می آید. بر این اساس هیچ طرفی نمی تواند خود را از گزند این معضل مصون بدارد. ویژگی های وابستگی متقابل در دنیای امروز، به پدیده مواد مخدر نیز قابل تسری است. مواجهه با این پدیده اگر به صورت یکپارچه و متحد انجام شود، می تواند به برد همه طرف ها بیانجامد و متقابلاً آنها که تصور می کنند که این مشکل منحصر به کشور یا منطقه خاصی است، از تبعات آن در امان نخواهند بود.

با عنایت به اهمیت توسعه و رفاه اجتماعی به عنوان یکی از مهم ترین ارکان جوامع بشری، جمهوری اسلامی ایران عقیده دارد که اتخاذ "رویکرد توسعه محور" می تواند در برخورد با پدیده های اجتماعی از جمله مواد مخدر بسیار مفید واقع شده و ما را در دستیابی به موفقیت کمک نماید. در این رابطه، ما ضمن تأکید بر نقش "حق توسعه" به عنوان یکی از عناصر اصلی حقوق بشر، تأکید می نمایم که حل مساله مواد مخدر بدون توجه به زیرساخت ها، نیازها و الزامات اساسی جوامع هدف و در راس همه آنها توسعه تقریباً غیرممکن به نظر می رسد.

رژیم بین المللی کنترل مواد مخدر و در راس آن اقدامات UNODC مبتنی بر اجرای کنوانسیون های سه گانه بین المللی مواد مخدر به منظور کاهش سوء مصرف و تقاضای مواد مخدر، مقابله با قاچاق مواد مخدر، و جلوگیری از انحراف مواد تحت کنترل به شبکه های غیرقانونی می باشد. لکن، چندی است بروز و ترویج برخی رویکردها و گرایشات با بهانه های گوناگون، در تقابل با اهداف ترسیم شده برای نیل به جهانی عاری از سوء مصرف و قاچاق مواد مخدر می باشد. منادیان رویکرد مزبور، بدون توجه به اقدامات و تلاش هایی که برای تدوین و تاسیس رژیم بین المللی کنترل مواد مخدر و در راس آن کنوانسیون های سه گانه صورت پذیرفته، با طرح مواردی از جمله حقوق بشر، ارتقای بهداشت عمومی و افزایش دسترسی به داروهای تحت کنترل، در صدد قانونی سازی و جرم زدائی از مواد مخدر هستند.

در این رابطه ایران به عنوان پرچمدار مبارزه جهانی علیه مواد مخدر و کشوری که دارای جایگاه ویژه ای در راهبرد دفتر مقابله با مواد مخدر و جرم سازمان ملل متحد می باشد، ضمن حمایت از مأموریت این دفتر و تأکید بر مرجعیت UNODC در حوزه مقابله با مواد مخدر، نگرانی خود را نسبت به هرگونه رویکردی که در تباین با مأموریت این سازمان بوده و یا منجر به مداخله در مأموریت فعلی سازمان از طریق ایجاد مسئولیت های موازی برای سایر کارگزاری ها ابراز می نماید.

با عنایت به ماهیت متغیر پدیده های سیاسی و اجتماعی من جمله مواد مخدر، جمهوری اسلامی ایران عقیده دارد که لزوماً نسخه هیچ کشور یا منطقه ای برای کشور یا مناطق دیگر قابل توصیه و تجویز نمی باشد. معضل مواد مخدر در کشورهای غربی و اروپایی در سطح دادوستد و خرده فروشی خیابانی است؛ در حالی که در مناطقی همچون منطقه ما، مساله مواد مخدر همراه با ناامنی، شرارت و تحرکات خشونت بار و عبور کاروان های مسلح و حضور شبکه های بزرگ مواد مخدر در سطوح مختلف می باشد. بنابراین، ما ضمن اعلام پایبندی

و حمایت از حقوق بشر، توجه کشورهای منادی حقوق بشر را به حقوق خانواده های قربانیان و افرادی جلب می نمایم که قربانی مطامع شبکه های سودجو در عرصه مواد مخدر گشته، و از بابت قاچاق مواد مخدر صدمه و آسیب دیده اند.

هم اکنون، جمهوری اسلامی ایران به عنوان یکی از شرکای اصلی دفتر مقابله با مواد مخدر و جرم سازمان ملل متحد (UNODC) در آستانه به پایان رساندن چهارمین دور برنامه های مشترک خود با این دفتر می باشد. متأسفانه، علیرغم اقدامات چشمگیر جمهوری اسلامی ایران که در راستای پایبندی کشورمان به تعهدات بین المللی خود صورت می پذیرد، مدت مدیدی است که این برنامه به دلیل عدم مشارکت جدی کمک کنندگان اصلی از بخشی از اهداف خود بازمانده است. شرکای UNODC و در راس آنها کشورهای اروپایی که از کمک کنندگان سنتی به پروژه های این دفتر در ایران به شمار می روند با طرح گفت وگوهای انتقادی علیه ایران و یا به عناوین مختلف همچون مجازات قاچاقچیان، به تدریج از تأمین پروژه های این دفتر در ایران خودداری نموده اند. در این رابطه، ضرورت دارد تا اعضای جامعه بین المللی با عمل به اصل مسئولیت مشترک نسبت به تجدید و تقویت ارائه کمک های فنی و تجهیزاتی به آنها اقدام نمایند. این امر می تواند در موارد زیر آغازگر فصل جدیدی در عرصه همکاری های چندجانبه و بین المللی در حوزه مبارزه با مواد مخدر و گسترش امنیت جهانی باشد.

(الف) ساختار قانون گذاری ایران و پتانسیل های همکاری بین المللی قضایی؛ (ب) ارزش افزوده کنوانسیون سازمان ملل متحد برای مقابله با جرایم سازمان یافته فراملی، به عنوان مبنای حقوقی همکاری های بین المللی؛ (ج) مفهوم معاضدت قضایی کیفری و ویژگی های آن؛ (د) آشنایی با پلیس بین المللی؛ (ه) دیدگاه سوئیس در مورد معاضدت های قضایی متقابل؛ (و) معاضدت های بین المللی کشورهای عضو ملل متحد ذیل کنوانسیون های بین المللی؛ (ز) محرمانه بودن و افشای اطلاعات در دادرسی رسمی؛ (ح) استرداد یا تعقیب: بهبود اثربخشی مبارزه با جرم و جنایت؛ (ط) دیدگاه سوئیس در زمینه امور استرداد مجرمین؛ و (ی) آشنایی با نحوه معاضدت قضایی بین المللی در جمهوری اسلامی ایران. (نریمانی، ۱۳۹۰: ۴۹).

۳-۶ قاچاق مواد مخدر و امنیت جهانی

ژئوپلیتیک مرز های شرقی در قاچاق مواد مخدر را می توان با توجه به امنیت جهانی ارتباط گسترده ای که میان سیاست، قدرت و جغرافیا برقرار می کند، دانش تأمین کننده امنیت در سطوح مختلف دانست که علاوه بر نقش آفرینی در سطوح مختلف امنیت بین المللی، منطقه ای و ملی، در سطح امنیت محلی نیز دارای نقش های مؤثر هستند.

اندیشه های مرزی در ژئوپلیتیک کلیدی و مهم هستند چرا که همین اندیشه ها هستند که اهداف را توجیه می کنند ژئوپلیتیک مناطق مرزی علمی است که هدفش مطالعه پدیده های فیزیکی بیولوژیکی اقتصادی و انسانی مناطق مرزی است مرزهای شرقی ایران می تواند نقش مهمی و سازنده در تأمین امنیت ملی پایدار تأمین منافع ملی کشور همگرایی و واگرایی بازی کند چون ساکنان نواحی مرزی گسترش و پیوستگی قومی زبانی دینی مذهبی با کشورهای همسایه دارند و علاوه بر این چون ایران در یک منطقه ژئوپلیتیکی ژئواستراتژیکی ژئواکونومیکی قرار گرفته که همین موارد باعث تقابل تعامل کشمکش تضاد قدرتهای منطقه ای و فرامنطقه ای که در این مرزها می شود بنابراین نگرش ژئوپلیتیکی به مرز و امنیت علاوه بر دیدگاه ملی یک نگرش فراملی منطقه ای و جهانی است که کوچکترین تحریک و ناامنی در آن سوی مرزها متوجه مرزهای داخلی می شود با فروپاشی شوروی و استقلال کشورهای آسیای مرکزی ایران می تواند با اجرای سیاست های همگرایی و تعاملی با این کشورها که از نظر تاریخی و فرهنگی در حوزه تمدنی ایران قرار گرفته اند در تأمین امنیت جهانی و منافع ملی گامهای مؤثری بردارند.

مساله اعتیاد و قاچاق مواد مخدر در ایران مقوله ای است که با خارج از مرزها ارتباط پیدامی کند زیرا تولید مواد مخدر در داخل به صفر رسیده است و آن چه در داخل کشور مصرف یا ترانزیت می شود از خارج از کشور وارد می شود. ایران در مجاورت یکی از مناطق اصلی تولید مواد مخدر جهان یعنی منطقه هلال طلایی قرار داد. مخاطرات حمل و نقل دریایی و هوایی مواد مخدر و کوتاهی مسیر ایران در رساندن مواد به ترکیه و سپس اروپا، از طریق آشنایی قاچاقچیان به مسیر ایران و فعالیت قاچاقچیان ایرانی در باندهای بین المللی قاچاق مواد مخدر علی رغم مبارزه شدید جمهوری اسلامی ایران ترجیح می دهند محموله های خود را از طریق ایران ترانزیت نمایند. (ابراهیمی و همکاران، ۱۳۹۱: ۱۲۱).

پیوند گسترده و پیچیده جرایم مواد مخدر و گروه ها و باندهای سازمان یافته در حقوق داخلی توأم با کشت، تولید، سوء مصرف مواد مخدر و اعتیاد، امنیت جامعه و افراد آن را تهدید می کند (یعقوبی، ۱۳۸۶، ص ۳۸-۹۸).

«امنیت جهانی» یکی از مباحث راهبردی در سیاست جهانی است که همه کشورها به آن توجه ویژه ای دارند. جمهوری اسلامی ایران در کانون منطقه ای استراتژیک قرار گرفته که در تولید و انتقال نفت و گاز جهان نقشی حیاتی دارد؛ به گونه ای که از نظر کارکرد به سان قلب جهان عمل می کند و به همین اعتبار، دارای نقش ژئوپلیتیکی است.

تحلیل نقش ژئوپولیتیک جمهوری اسلامی ایران در امنیت جهانی جهت استفاده به‌ترو بهینه از این موقعیت، شناخت تهدیدها و استفاده حداکثری از فرصت‌های ژئوپولیتیکی می‌باشد.

در شرایط کنونی آنچه امنیت جهانی نیاز دارد، نظامی فراگیر مبتنی بر نگرش امنیت بین‌المللی و همکاری و تفاهم هر چه بیشتر در مقابله با تهدیدات امنیت جهانی است، که نفع و سهم متناسب تمامی کشوره‌های جهان بویژه اتحادیه اروپا را شامل شود. پس امنیت جهانی مستلزم ایجاد «امنیت جمعی» در سطح کشور های درگیر با ترانزیت مواد مخدر می‌باشد.

در رابطه با مرز های شرقی ایران این مهم نیز قابل توجه است که اگر چه با تغییر و تحولات نظام بین‌الملل در هر دوره جنبه‌ای از خصوصیات جغرافیایی برتری ژئوپولیتیک را سبب شده، اما برخی کشورها در مرکز نظریات ژئوپولیتیک مطرح بوده اند. تا جایی که، در دوره‌های زمانی، برای برجسته سازی اهمیت ژئوپولیتیک آن‌ها، معیارهای نوین ژئوپولیتیک ساخته و پرداخته می‌شود.

افغانستان در نظریات ژئوپولیتیک سنتی مبتنی بر جبر جغرافیایی همواره نقش حیاتی داشته است. مجاورت با منطقه دارای منابع انرژی، همسایگی با قدرت‌های جهانی و منطقه‌ای مانند شوروی سابق و مرز های شرقی ایران، راه دسترسی به آسیای مرکزی از یک سو و هند و به طور کلی شرق جهان از سوی دیگر، مسیر دستیابی به آب‌های آزاد اقیانوس هند موجب اهمیت این کشور در طول تاریخ برای امریکا بوده است.

عواملی که گذر زمان و تحولات نظام بین‌الملل و پیشرفت تکنولوژی از اهمیت آن نکاسته است. اگر چه تا آغاز قرن ۲۱ هارتلند به شاخص‌های جغرافیای ثابت اطلاق می‌شد، نیاز امریکا به تبیین اهمیت ژئوپولیتیک افغانستان سبب شد در قرن جدید هارتلند ایدئوپولیتیک هم مطرح شود که دقیقاً بر افغانستان انطباق داشت.

امروز مسئله موادمخدر دیگر یک ناهنجاری اجتماعی و بهداشتی محدود یک جامعه یا منطقه نیست؛ بلکه از محدودیت‌های جغرافیایی فراتر رفته و ضمن پیوند با جرایم سازمان یافته، فساد و پولشویی تقریباً تمام مرزهای جهانی را درنور دیده است و امنیت منطقه ای و جهانی را در معرض خطر قرار داده است و نکته دردناک این است که جوانان که نیروی مولد و پشتوانه توسعه آینده جوامع به شمار می‌آیند، جزو اولین قربانیان این سوداگری مرگ و نیستی محسوب می‌شوند. (بهری، ۱۳۸۳: ۶۶).

منطقه آسیای غربی بنا بر علل مختلف داخلی و خارجی در معرض بیشتر خسارات انسانی و گسترده‌ترین عواقب مخرب ناشی از قاچاق و سو مصرف مواد مخدر قرار دارند، از سوی دیگر بازارهای مطمئن با سودهای اغواکننده حاصل از قاچاق کشورهای مقصد باعث افزایش کشت و در نتیجه تسهیل دسترسی به موادمخدر کشور مبدأ و نیز کشورهای مسیر می‌باشد.

در چنین شرایطی کشورهای منطقه تلاش‌های خستگی‌ناپذیر و اقدامات بی‌وقفه‌ای را برای مهار این پدیده شوم در دست اجرا دارند و چنانچه این اقدامات اثربخش در منشأ و کشورهای ترانزیت نمی‌بود، وضعیت جهان به لحاظ شیوع اعتیاد به موادمخدر بسیار وخیم‌تر می‌شد، جمهوری اسلامی ایران به‌واسطه همجواری با منشأ عمده تولید -افغانستان- و به عنوان نزدیک‌ترین مسیر تا اروپا که بازار اصلی و مقصد نهایی قاچاقچیان است.

سال‌های متعددی است که نقش و جایگاه منحصر بفرد جمهوری اسلامی ایران در جهان به‌عنوان مؤثرترین کشور در خط اول مبارزه با موادمخدر مورد تأیید و اذعان مجامع بین‌المللی قرار می‌گیرد؛ لیکن ماحصل این تمجید و تقدیرهای بین‌المللی موجب اقدام عملی جامعه جهانی به منظور تقویت، توسعه و ارتقای فنی و تجهیزاتی نیروهای مقابله‌ای ایران برای مبارزه اثربخش با مافیای جهانی و شبکه‌های کاملاً مجهز بین‌المللی قاچاق و ترانزیت مواد مخدر در منطقه نشده است. کمترین انتظار از کشورها و مجامع منطقه‌ای و بین‌المللی این است که براساس اصل مسئولیت مشترک برای مبارزه همه جانبه با موادمخدر، روانگردان‌ها و پیش سازها عمل کنند و با کمک مؤثر و حمایت همه جانبه از نیروهای شجاع و جان برکف انتظامی، اطلاعاتی و قضائی ایران، مشارکت خود را در این عرصه به منصف ظهور گذارند؛ این کمک و حمایت در نهایت منجر به کاهش قابل توجه قاچاق ترانزیت و عرضه مواد مخدر در غرب و اروپا خواهد شد.

ایران به موازات اقدامات مقابله‌ای، برنامه‌های فراگیر کاهش تقاضا، درمان و کاهش آسیب را با بهره‌گیری از ظرفیت‌های علمی، بومی و تجارب بین‌المللی و تعامل با کشورهای منطقه و مراکز تحقیقاتی معتبر و جلب مشارکت حداکثری سازمان‌های مردم‌نهاد را در دستور کار خود دارد؛ به طوری که ۸۵ درصد اقدامات پیشگیری، درمان و کاهش آسیب توسط سازمان‌های مردم‌نهاد انجام می‌شود.

از سازمان ملل متحد در قبال جمهوری اسلامی ایران انتظار می‌رود که به ویژه دفتر مقابله با مواد مخدر و جرم سازمان ملل با اتخاذ تدابیر سیاسی و الزامات و اقدامات اجرایی مؤثر در تمامی سطوح منطقه‌ای و بین‌المللی ضمن بازتعریف اصل مسئولیت مشترک و احیای مشارکت جامعه جهانی در زمینه مبارزه همه جانبه با کشت، تولید، قاچاق و مصرف موادمخدر و روان‌گردان‌ها، موضوع کاهش، کشت و تولید مواد مخدر یکی از مهمترین موانع دستیابی به اهداف توسعه پایدار در جهان مطرح می‌باشد که در رأس امور کشورها و مجامع بین‌المللی قرار دارد.

افزایش مواد مخدر در افغانستان امنیت کل کشورهای منطقه را تحت تاثیر قرار داده است در این زمینه بایستی تا در حوزه همکاری‌های مبارزه با قاچاق مواد مخدر را تقویت کند و پدیده تولید مواد مخدر مشکل داخل افغانستان نیست بلکه تبدیل به مشکلی جهانی شده و معماری امنیت جهانی را بر هم می‌زند. و این مهم فقط مربوط به اقدامات پلیسی نمی‌شود بلکه سیاسی و بین‌المللی است. (شاهسوند، ۱۳۹۰: ۷۱).

در مجموع می‌توان گفت که تولید و تجارت مواد مخدر با گردش مالی سه هزار میلیارد دلاری آن امروزه به یک عرصه ژئوپلیتیکی تبدیل شده است و از اینرو می‌توان از آن تحت عنوان ژئوپلیتیک مواد مخدر یاد کرد. در این عرصه با بازیگرانی در سه سطح محلی، منطقه‌ای و جهانی روبرو هستیم؛ بدین ترتیب در پایین‌ترین سطح یعنی سطح محلی کشاورزان افغانستانی قرار دارند که با وجود زحمت و تلاش زیاد کمترین میزان سود ناشی از این تجارت غیر قانونی را به خود اختصاص می‌دهند. در سطح دوم قاچاقچیان قرار دارند که وظیفه انتقال و قاچاق مواد مخدر را از داخل افغانستان به بازارهای منطقه بر عهده دارند و با توجه به نوع فعالیت خود سودهای متفاوتی را نیز دارند و سرانجام در بالاترین سطح مافیای جهانی مواد مخدر و کارتل‌های بین‌المللی قرار دارند که در سطح جهانی به این تجارت کثیف مشغول بوده و ضمن اینکه بالاترین سودها را به خود اختصاص می‌دهند، عموماً از تعقیب و مجازات قانون در امان هستند. از سوی دیگر قاچاق مواد مخدر دارای آثار و پیامدهای زیانباری برای افغانستان و همچنین کشورهای همسایه آن است؛ به نحوی که امنیت دولت و ملت‌ها از حیث سیاسی، امنیتی، اقتصادی، فرهنگی مورد تهدید جدی واقع می‌شود. تردد های غیر مجاز مرزی، افزایش درگیری‌ها و نا امنی‌های مرزی، افزایش قتل، شرارت، گروگان‌گیری در مناطق مرزی، شیوع اعتیاد و پیامدهای منفی متعدد آن از جمله این تهدیدات و آسیب‌ها است.

نتیجه گیری

با بررسی همزمان امکان یا امتناع شکلگیری مطالعات امنیتی بومی براساس منابع درونی و بیرونی، بدیهی است که دیگر صرف گذر از ایده امنیت ملی به امنیت جهانی یا گذر از نگرش سلبی و توجه به نگرش ایجابی از طریق مرز های شرقی کفایت نمی کند و باید امنیت جهانی به عنوان یک اصل بنیادین و هستی شناسانه جدید در کنار امنیت مادی به عنوان اصل هستی شناسانه پیشین مورد توجه قرار گیرد. در واقع هرچند مفهوم امنیت در ایران نیز همگام با تحول مطالعات امنیتی در غرب از نگرش سلبی و مبتنی بر فقدان تهدید به مفهومی ایجابی تحول یافته است.

اگر مقوله عینی امنیت جهانی که فقط از طریق تجربه و همکاری های منطقه ای قابل دستیابی است بر مسائل و تجربه جامعه ایران متمرکز می شد، هرچند شناختی ناقص ارائه می کرد، اما قطعاً واقعیتی بود، در حالی که متأسفانه این شناخت نیز به دلیل ترجمه ای بودن عمدتاً متمرکز بر شناخت مسائل و تجربه «غرب» از تهدید، آن هم ناشی از تحولات ترانزیت می باشد. بنابراین، مطالعات امنیتی در ایران قبل از انقلاب به دلیل تأثیرپذیری از مسائل و تجربه عینی غرب، باعث نوعی امتناع ساختاری برای استقلال مطالعات امنیتی در ایران و مانع از شکل گیری تفکر بومی در زمینه ارتقای امنیت در این زمینه شده بود.

تحولی که در مطالعات امنیتی در دوران جمهوری اسلامی ایران اتفاق افتاد این بود که از یکسو، به واسطه شکل گیری جمهوری اسلامی به عنوان یک هستی جدید، مبانی و بنیان های هستی شناسانه جدیدی شکل گرفت که خواه ناخواه بایستی مبانی معرفتی و روشی خاص خود را در تامین امنیت جهانی از رهگذر مبارزه با ترانزیت و حمل و نقل مواد مخدر نیز ایجاد می کرد، و از سوی دیگر، در نتیجه رواج گرایش های انتقادی نسبت به مطالعات امنیتی پوزیتیویستی غرب محور در راستای امنیت جهانی، زمینه برای تقویت رویکردهای شالوده شکن پست پوزیتیویستی، تارینگرای، سازه انگاری و... نیز در ایران فراهم شد.

بنابراین، در نتیجه شکل گیری این مبانی جدید و فروپاشی ذهنیت پوزیتیویستی حاکم بر مطالعات امنیتی جهانی و به تبع آن در مطالعات امنیتی در ایران، امکان اندیشیدن درباره تجربه های امنیتی ایرانی در زمینه مبارزه با موارد مخدر و اهمیت استراتژیک مرزهای شرقی، در قالب تعبیری چون «نظریه اسلامی امنیت»، «نظریه امنیتی جمهوری اسلامی»، «رویکرد بومی امنیت»، «رویکرد ایرانی به امنیت» و... نیز فراهم شده است.

در واقع با پی ریزی بنیان های جدید و با گسترش کمی و کیفی مطالعات امنیتی در ایران از یکسو، و شکسته شدن انحصار اثبات گرایی (پوزیتیویسم) در مطالعات امنیتی غربی از سوی دیگر، زمینه برای نزدیک شدن این دو جریان به همدیگر فراهم شده و بدین ترتیب امکان پیدایش مطالعات امنیتی غیرغربی (بومی) بیش از پیش افزایش یافته است. به عبارت دیگر، از یکسو، براساس مبانی و بنیان های جدید هستی شناسانه، راه برای مباحث معرفت شناسانه و روش شناسانه در مورد امنیت ملی و مباحث مرتبط با آن از درون ایران هموار شده و از این طریق، امکان اندیشیدن به مطالعات امنیتی بومی بیش از پیش فراهم شده است و از سوی دیگر با ترویج نگرش های انتقادی جدید در مطالعات امنیت جهانی موانع بیرونی هم در زمینه مبارزه با ترانزیت و حمل و نقل مواد مخدر تا حد زیادی برداشته شده یا تضعیف شده اند.

بدین ترتیب، برخلاف دورانی که هیچ مبنای درونی برای مطالعات امنیتی بومی در ایران در زمینه وجود مبارزه با ترانزیت و حمل و نقل مواد مخدر نداشت و برخلاف زمانی که نگرش اثبات گرای حاکم بر مطالعات امنیت جهانی فقط در تلاش برای یافتن قوانین عام و مشترک برای همه کشورها بود و اصول مطالعات امنیتی غربی را قابل تعمیم به همه کشورها از جمله ایران می دانست، امروزه، هم مبانی متفاوتی برای مطالعات امنیتی بومی در زمینه مرزهای شرقی ایران از درون وجود دارد و هم براساس نگرش های تارینگرای، پست پوزیتیویسم، انتقادی و... نه تنها دیگر امکان دستیابی به قوانین عام و مشترک برای مطالعات امنیت جهانی در در گستره منطقه ای ترانزیت مواد مخدر وجود ندارد، بلکه به گونه ای تأسیسی و ایجابی تلاش می شود براساس ذهنیت تمدنی، فرهنگی، تاریخی، سیاسی، اقتصادی و بویژه استراتژیک جغرافیایی خاص کشورها و مناطق مختلف جغرافیایی به ترسیم اصول و مبانی خاص شیوع و گسترش امنیت جهانی آنها مبادرت شود. در واقع در شرایط موجود، دیگر نه تنها تجربه غرب از جنگ سرد قابل تعمیم و تحمیل به سایر جوامع از جمله ایران نیست، بلکه حتی ذهنیت غرب هم قابل تعمیم به کشورهای دیگر نیست و مطالعات امنیتی براساس تجربه و ذهنیت خاص در مبارزه با ترانزیت و حمل و نقل مواد مخدر هر کشور و منطقه در حال شکل گیری است.

یکی از عوامل انحطاط و عقب افتادگی یک قوم یا ملت، پدیده اعتیاد و قاچاق مواد مخدر است. این افیون ها به عنوان سست کننده اعصاب و اراده افراد مطرح هستند که موجبات رخوت و عدم تعادل رفتاری و بی تفاوتی نسبت به خانواده و اجتماع را فراهم می آورند. زنجیره ای از پیامدهای مرتبط با آن نیز مشدد این ابتذال و انحراف اجتماعی است، طوری که بهکته نهایتاً جامعه ای منفعل را به بار آورده و سرمایه های مملکت را به باد فنا میدهند. از نظر جغرافیای مرزی، کشورهای دخیل در این سیل بنیان کن اجتماع، می توان به همسا به ای اشاره نمود که آمار ناخوشایندی در این زمینه داشته و دارای مرز مشترک طولانی به میزان ۹۲۵ کیلومتر از دهانه ذوالفقار در شمال

استان خراسان رضوی تا کوه ملک سیاه در نزدیکی شمال استان سیستان و بلوچستان است، که شهرهای مهمی از ایران را در بر می گیرد. در آن سوی مرز، در خاک افغانستان نیز ۳ ولایت بزرگ: نیمروز، هلمند و زابل قرار گرفته اند که هر کدام به چندین شهرستان تقسیم می گردند. در دو طرف مرز مذکور، نزدیک به ۴ میلیون جمعیت زندگی می کنند که به نحوی با پدیده قاچاق مواد مخدر درگیر هستند. سکنه مناطق مرزی با جغرافیای منطقه ای خاص خود، از اقوام، طوایف و تیره های متنوعی تشکیل یافته اند که دارای آداب و رسوم و همچنین سطوح رفاهی زیستی متفاوتی هستند. به علل های فراوانی نظیر دارا بودن اقلیم خشک و تشدید دوره ای آن، فقر مالی و فرهنگی و کمبود سرمایه گذاری و توجه مسئولین جهت تأمین کار جهت معاش آبرومندانه، تعدادی از سکنه را به سمت تهاجم و غارت همسایه و حرفه قاچاق کالا و مواد مخدر تشویق می کند. در این تحقیق، به تمهیداتی پرداخته می شود که منجر به تغییر عملکرد افراد مذکور به سمت پایبندی به حقوق دیگران و داشتن مرزی امن و مطمئن، جهت زندگی آسوده تر می گردد. در این راستا، ایجاد چند ناحیه حایل بین مرزی که مشتمل بر چند کیلومتر از خاک طرفین مرز است، پیشنهاد میگردد. این طرح آمایش سرزمین مرزی، از طریق یک مدیریت ویژه مشترک با همکاری سرمایه گذاران خارجی و نظارت سازمان ملل می تواند ایجاد گردد، طوری که با سرما یهگذاری و اشتغال طرفین و ایجاد قطبهای صنعتی، کشاورزی، تجارتي و ایجاد مرکز زیستی شهری باعث تفاهم و همکاری بیشتر شده و رشد سطح رفاهی زندگی سکنه گردیده و پیامد ریشه کنی این حرفهها و امنیت بیشتر شهرهای مرزی را به دنبال خواهد داشت.

همچنان که موقعیت جغرافیایی یک کشور میتواند بر قدرت ملی و رفتارهای سیاسی آن کشور تأثیرات متفاوتی داشته باشد، درک موقعیت جغرافیایی نواحی مختلف هر کشور نیز میتواند تأثیرات مستقیمی بر منافع آن کشور داشته باشد.

مسائل مربوط به مواد مخدر می تواند زمینه ساز ارتکاب جرایم و معضلات دیگری مثل بی نظمی و ناامنی برای جامعه باشد. بنابراین، برخورد و مقابله با این معضل در سرلوحه وظایف پلیس در کشورهای مختلف قرار دارد. لذا در این تحقیق سعی شد ابتدا وضعیت مواد مخدر در ایران و بعد از آن عملکرد نیروی انتظامی و تعهدات بین المللی پلیس در مبارزه با مواد مخدر بررسی شد. ایران به دلیل داشتن ۱۸۴۵ کیلومتر مرز مشترک با افغانستان و پاکستان دارای معضلات زیاد مواد مخدری است. جمهوری اسلامی ایران در سال ۲۰۰۹ بیشترین مواد افیونی را، تریاک ۸۹ درصد و هروئین ۳۳ درصد، نسبت به سایر کشورهای دنیا کشف کرد. نیروی انتظامی هم بعد از قوانین ۱۳۶۷ و ۱۳۷۶ مبارزه با مواد مخدر اقدامات مناسب و شایسته ای را در زمینه مبارزه با عرضه مواد مخدر انجام داد. انسداد مرزهای شرقی ایران با ایجاد موانع فیزیکی به طول بیش از ۲۳۰۰ کیلومتر تا پایان ۱۳۸۹ به وسیله حفر و ترمیم کانال، احداث خاکریز، دیوار کشی و نصب سیم خاردار حجم ورود و ترانزیت مواد مخدر به داخل ایران کاهش یابد. در بازه زمانی ۹۰-۱۳۸۴ در مجموع ۱۴۲۵۸ عملیات و درگیری مسلحانه با قاچاقچیان صورت گرفت که در این درگیری ها ۱۵۱۷۴ بار شبکه های تهیه و توزیع مواد مخدر منهدم شدند. کاهش ۶۷ درصدی تعداد گروگانگیری مرتبط با مواد مخدر در سال ۱۳۸۹ در مقایسه با سال ۱۳۸۴ نمایانگر درک واقع بینانه نهادهای مسئول به ویژه پلیس و اجرای اقدامات بازدارنده و اصلاحات ساختاری و زیربنایی در مناطق شرق و حاشیه شرق کشور می باشد. پلیس ایران همکاری های بین المللی در زمینه مبارزه با مواد مخدر را در قالب طرح های ابتکار سه جانبه، دفاتر رابط مرزی و کنترل دیلوری با سایر کشورها دارد.

موقعیت ژئوپلیتیک جنوب شرق و شرق ایران و بخصوص خراسان بزرگ با همجواری کشورهای پاکستان و افغانستان و ترکمنستان و قرار گرفتن در مسیر دسترسی به آبهای آزاد جهان جایگاه ویژه ای را برای گسترش مبادلات منطقه ای و بینالمللی ایران فراهم نموده است، که ازجمله میتوان به موارد زیر اشاره نمود:

- ۱- مرزهای خراسان بزرگ از نقش جغرافیایی و ارتباطی مناسبی در ایران برخوردار است و میتواند جایگاه و نقش ژئوپلیتیکی ایران در شمال شرقی ارتقا دهد.
- ۲- خراسان بزرگ میتواند به عنوان خط مقدم ایران در شمال شرق بر حوزه ژئوپلیتیکی مجاور ایران در آسیای مرکزی و افغانستان از لحاظ فرهنگی تأثیرگذار باشد.
- ۳- موقعیت جغرافیایی خراسان رضوی به دلیل نزدیکی بارگاه امام هشتم و قدرت اقتصادی آستان قدس، خود میتواند پل اصلی برای نفوذ در آسیای مرکزی باشد.
- ۴- جایگاه خراسان بزرگ میتواند تسهیل کننده روابط اقتصادی و نیز زمینه ساز روابط سیاسی ایران با منطقه آسیای مرکزی و افغانستان باشد.
- ۵- به طور کلی خراسان بزرگ میتواند متناسب با تحولات ژئوپلیتیکی منطقه ای و جهانی در حوزه های ژئوپلیتیکی مجاور ایران، نقش مفیدی و مؤثری در حل چالشهای پیرامون ایران بر عهده داشته باشد.
- ۶- در حال حاضر یکی از هدفهای ژئوپلیتیکی و ژئواستراتژیکی غرب به سردمداری آمریکا بعد از فروپاشی شوروی سابق و اشغال افغانستان پیشروی ناتو به شرق است که موقعیت خراسان بزرگ میتواند نقش حساس و مهمی در این نوع تحولات داشته باشد.

۷- با توجه به همجواری کشورهای بیثبات افغانستان و پاکستان در شرق ایران و قاچاق کالا و مواد مخدر در مرزهای شرقی موقعیت خراسان میتواند حاشیه امنیتی در شرق کشور ایجاد نماید.

۸- محور و کریدور ترانزیت شرق کشور از چابهار تا خراسان با محوریت شهرهای بزرگی چون زاهدان، بیرجند، مشهد و بجنورد تا آسیای مرکزی و افغانستان میتواند سبب رونق و پیشرفت شرق کشور شود.

با توجه به مباحث مطرح شده در پژوهش میتوان به این نتیجه کلی رسید که موقعیت ممتاز خراسان بزرگ در مسیر کریدور شرق سبب رونق شرق کشور و مناطق مرزی شرقی ایران شده و در مجموع سبب افزایش وزن ژئوپلیتیک جمهوری اسلامی ایران در مناسبات بین المللی خواهد شد.

یکی از مهم ترین چالش های بنیادی در زمینه ترانزیت مواد مخدر در مرزهای شرقی ایران شرایط جغرافیایی به ویژه ژئومورفولوژیکی مرزهای جنوب شرقی کشور است. گسترش واحدهایی مانند: بیابان های گرم و وسیع، کویرها و نمک زارهای متعدد، مناطق کوهستانی و دیگر زمین شکل ها، حاصل فرایندهای ژئومورفولوژیکی مسلط در این مناطق است، که شرایط مساعدی را برای قاچاقچیان مواد مخدر فراهم نموده و آنها با بهره گیری از این شرایط اقدام به اعمال غیرانسانی خود می نمایند.

سند ملی توسعه فرابخشی مبارزه با اعتیاد و موادمخدر یکی دیگر از مهم ترین چالش های بنیادی طی دو دهه گذشته که همواره موجب اتخاذ سیاست های کلیشه ای، محدود و ناکارآمد پیرامون معضل قاچاق و سوء مصرف موادمخدر، روان گردان ها و سایر مواد مرتبط در کشور شده است، فقدان نگرش کلان در برنامه های بلندمدت در خصوص این پدیده شوم و مخرب اجتماعی است. عدم شناخت واقع گرایانه از فرآیند اعتیاد و قاچاق موادمخدر، روان گردان ها و سایر مواد مرتبط در سطح جامعه و چگونگی شیوع و نفوذ آن در لایه ها و ساختارهای مختلف اقتصادی، اجتماعی، فرهنگی، سیاسی و امنیتی، موجب شده است تا این معضل همچنان اقشار سالم جامعه را درگیر خود نماید. سرعت انتشار و دامنه آسیب رسانی پدیده شوم موادمخدر به حدی است که پیش بینی می شود در صورت عدم مهار این معضل در کشور، در آینده نزدیک شاهد بروز یک بحران اجتماعی و یک تهدید جدی علیه امنیت ملی باشیم.

به موازات تحولات مدیریتی در امر مبارزه با موادمخدر، روان گردان ها و سایر مواد مرتبط طی چند سال اخیر در کشور، ملاحظه می شود که تحولات نوینی در عرصه تفکر و اندیشه به وقوع پیوسته است. تقویت نظریه پردازی، رشد ادبیات نظری در عرصه مبارزه با موادمخدر، وجود پشتوانه علمی، تجربی و تحقیقاتی، پیش از هر اقدام عملی، تمرکز بر استراتژی کاهش تقاضا با هدف پیشگیری از ابتلای اقشار سالم جامعه، تقویت نگرش نرم افزاری با محوریت برنامه های هدفمند و ارتقاء کیفی اقدامات سخت افزاری، تنها گوشه ای از دستاوردهای نوین ستاد مبارزه با موادمخدر طی سالیان اخیر به شمار می آیند.

همچنین مداخلات موثر، منظم و هوشمندانه مسئولین ذی ربط موجب شد تا برای اولین بار در کشور موضوع مبارزه با اعتیاد و قاچاق موادمخدر در مهم ترین برنامه کلان کشوری یعنی برنامه چهارم توسعه اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی لحاظ شود.

منابع و مآخذ

۱. اداره جرائم و مبارزه با مواد مخدر، (۲۰۰۸)، بررسی سالانه وضعیت مواد مخدر، ترجمه موسسه مطالعات و تحقیقات بین المللی ابرار معاصر، شعبه خراسان.
۲. باقرزاده، احد، (۱۳۷۸)، همکاری بین المللی در مبارزه با مواد مخدر، تهران.
۳. پاپلی یزدی، محمدحسین و وثوقی، فاطمه، (۱۳۷۶)، خراسان؛ ژئوپلیتیک و توسعه. چاپ اول. مشهد: انتشارات پاپلی
۴. پاپلی یزدی، محمدحسین، و ابراهیمی، محمد امیر، (۱۳۸۱)، نظریه های توسعه روستایی. انتشارات سمت
۵. حافظ نیا، محمدرضا و رومینا، ابراهیم، (۱۳۸۴)، تحلیل ظرفیتهای ژئوپلیتیک جنوب شرق و تأثیر آن بر منافع ملی ایران. مجموعه مقالات دومین کنگره انجمن ژئوپلیتیک ایران.
۶. حافظ نیا، محمدرضا، (۱۳۸۱)، جغرافیای سیاسی ایران. تهران: انتشارات سمت.
۷. حافظ نیا، محمدرضا، (۱۳۸۴)، اصول و مفاهیم ژئوپلیتیک. مشهد: انتشارات پاپلی
۸. حمدی پور، زهرا و دیگران، (۱۳۸۳-۱۳۸۶)، «بررسی روند شتاب توسعه یافتگی فضاهای سیاسی-اداری کشور، مطالعه موردی استانهای ایران در برنامههای اول تا سوم توسعه». فصلنامه ژئوپلیتیک. سال سوم. شماره اول.
۹. حمیدی، محمد محسن، (۱۳۸۳) بررسی مرز ایران و افغانستان، دانشگاه آزاد اسلامی واحد مشهد.
۱۰. دفتر شورای هماهنگی با مواد مخدر، (۱۳۷۳)، بولتن ویژه مواد مخدر، وزارت کشور، استانداری سیستان و بلوچستان.
۱۱. رضایی، علی، (۱۳۸۳)، چون و چراى بازارچه های مرزى. ماهنامه اقتصادى و مالی بینالمللى (اقتصاد ایران). دفتر هماهنگی امور اقتصادى استانداریهای وزارت کشور.
۱۲. رهنما، محمدرحیم؛ توانگر، معصومه، (۱۳۸۹)، نقش شهرهای مرزى در فرایند جهانی شدن و توسعه منطقهای ایران مطالعه موردی: شهرهای مرزى استان خراسان رضوى. فصلنامه ژئوپلیتیک. سال ششم. شماره سوم.
۱۳. زارعی، حمید، (۱۳۷۶)، مواد مخدر و امنیت بین المللی، پایان نامه کارشناسی ارشد، دانشگاه آزاد اسلامی تهران.
۱۴. ستاد مبارزه با مواد مخدر ریاست جمهوری، اعتیاد آفت پرواز، (۱۳۷۷)، برشور.
۱۵. ستاد مبارزه با مواد مخدر ریاست جمهوری، (۱۳۷۴)، گردش آماری تحلیلی از وضعیت مواد مخدر
۱۶. ستاد مبارزه با مواد مخدر ریاست جمهوری، (۱۳۸۸) کتاب سال، ستاد مبارزه با مواد مخدر، دفتر برنامه ریزی، تهران.
۱۷. عزتی، عزت الله، (۱۳۸۶)، نظریه های جدید جغرافیای سیاسی. نشر قومس.
۱۸. عزتی، عزت الله، (۱۳۹۰)، جغرافیای استراتژیک ایران جلد اول تا سوم.
۱۹. علی آبادی، علیرضا، (۱۳۷۵)، افغانستان، وزارت امور خارجه، موسسه چاپ و انتشارات تهران.
۲۰. عمید حسن، (۱۳۶۵)، فرهنگ فارس عمید، موسسه انتشارات امیر کبیر.
۲۱. عندلیب، علیرضا (۱۳۸۳)، چالشهای آمایش مناطق مرزى در عصر جهانی شدن. فصلنامه مطالعات دفاعی و امنیتی. شماره ۳۹. دانشکده فرماندهی و ستاد سپاه پاسداران انقلاب اسلامی تهران.
۲۲. عندلیب، علیرضا، (۱۳۸۰)، نظریه پایه و اصول آمایش مناطق مرزى جمهوری اسلامی ایران. تهران: دانشکده فرماندهی و ستاد سپاه پاسداران انقلاب اسلامی
۲۳. کریمی پور، یدالله، (۱۳۸۱)، مقدمه ای بر تقسیمات کشوری. جلد اول وضع موجود. تهران: انجمن جغرافیدانان ایران.
۲۴. کمیته معاهد قضایی، ستاد مبارزه با مواد مخدر، (۱۳۸۲)، آشنایی با شیوه های قاچاق مواد مخدر، مرکز مبارزه با مواد مخدر، ناجا.
۲۵. گزارش آماری و تحلیلی از وضعیت جهانی مواد مخدر، (۱۳۸۰)، ریاست جمهوری ستاد مبارزه با مواد مخدر
۲۶. مجتهد زاده، پیروز، (۱۳۷۹)، ایده های ژئوپلیتیک و واقعیتهای ایرانی. تهران: نشر نی مهدوی
۲۷. گورابی، مهدی؛ امینی زاده، ابراهیم، (۱۳۹۰)، خلیج فارس. خانه کتاب. سروش.
۲۸. مجتهد زاده، پیروز، (۱۳۸۱)، جغرافیای سیاسی و سیاست جغرافیایی. تهران: سمت
۲۹. مجتهد زاده، پیروز، (۱۳۸۹)، کشورها و مرزها در منطقه ژئوپلیتیک خلیج فارس. دفتر مطالعات سیاسی و بین المللی.
۳۰. مرتضوی قهی، علی، (۱۳۸۲)، قاچاق بین المللی مواد مخدر و حقوق بین الملل، انتشارات دبیرخانه ستاد مبارزه با مواد مخدر

۳۱. ملکوتیان، مصطفی، (۱۳۸۳). **جغرافیا و سیاست**. انتشارات حق یاوران
۳۲. موسسه مطالعات و تحقیقات بین المللی ابرار معاصر، (۱۳۸۸)، **پیوند قبیله ای و فساد اداری تسهیل کننده قاچاق فرا مرزی میان پاکستان و افغانستان**، بولتن ویژه، شعبه خراسان، شماره ۱۳۳
۳۳. یعقوبی نژاد، حسین، (۱۳۸۹)، **ژئوپلیتیک مواد مخدر**، (بررسی موردی مرزهای ایران و افغانستان) دانشگاه بین المللی چابهار، آمایش کشوری.
۳۴. ابراهیمی، نبی الله؛ قادری کنگاوری، روح ا...، دهدشتی، عادل (۱۳۹۱)، **«تهدیدهای نوین و گذار به حکمرانی راهبردی؛ با نگاه به جمهوری اسلامی ایران» فصلنامه مطالعات راهبردی**، سال شانزدهم، شماره اول، بهار.
۳۵. -بنهری، عبدالله (۱۳۸۳)، **«تأثیر اعتیاد و قاچاق مواد مخدر بر امنیت ملی جمهوری اسلامی ایران»** پایاننامه کارشناسی ارشد دانشگاه آزاد اسلامی - واحد علوم تحقیقات، دانشکده علوم انسانی.
۳۶. -حق پناه، جعفر (۱۳۹۱)، **«قاچاق مواد مخدر و تأثیر آن بر امنیت ملی ج.ا.ا.»** پایگاه تخصصی سیاست بین الملل
۳۷. -زارعی کوشا، محمد علی (۱۳۹۰)، **بررسی روندهای بین المللی در کنترل مواد مخدر، «فساد مرتبط با مواد مخدر و اثرات آن»**، ستاد مبارزه با مواد مخدر دفتر روابط بین الملل، شماره ۸، آذر.
۳۸. -شاهسوند، پری چهره (۱۳۹۰)، **«تأثیر قاچاق مواد مخدر بر شکل گیری چالش های منطقه‌ای در حوزه اکو»**، فصلنامه تخصصی علوم سیاسی، شماره هفدهم.
۳۹. -قربانیان، حسن (۱۳۹۲)، **«قاچاق مواد مخدر و امنیت ملی جمهوری اسلامی ایران»**، پایاننامه کارشناسی ارشد، دانشگاه تهران، دانشکده مدیریت.
۴۰. -عطارزاده، مجتبی (۱۳۹۱)، **تأثیر و رویکرد جدید مفهوم امنیت بر امنیت ملی ایران**، بهمن www.fars News Agency
۴۱. نریمانی، محمد (۱۳۹۰)، **بررسی روندهای بین المللی در کنترل مواد مخدر، «ارزیابی تهدید جرم سازمان یافته فراملیتی»**، ستاد مبارزه با مواد مخدر دفتر روابط بین الملل، شماره ۸، آذر.
۴۲. نبوتی، محمدرضا (۱۳۹۰)، **«افزایش تهدیدهای امنیتی به موازات گسترده ترانزیت مواد مخدر از غرب آفریقا به اروپا»**، تهران.
۴۳. یآوری بافقی، امیر حسین (۱۳۸۹)، **«تعیین تأثیر قاچاق مواد مخدر بر امنیت ملی جمهوری اسلامی ایران»**، فصلنامه مطالعات مدیریت انتظامی، سال پنجم، شماره چهارم.